

MI FÁN TEREM AZ IMF?

MAGYARORSZÁG CSATLAKOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE A NEMZETKÖZI VALUTAALAPHOZ

Tartalomjegyzék

<i>1.Az ország helyzete a második világháború után</i>	<i>3</i>
<i>2.Az első csatlakozási kísérlet</i>	<i>4</i>
<i>3.A magyar gazdaság helyzete és további csatlakozási próbálkozások 1945 és 1981 között</i>	<i>6</i>
<i>4.A csatlakozás és az első készenléti kölcsön</i>	<i>14</i>
<i>5.Az 1984-es IMF segítségnyújtás.....</i>	<i>19</i>
<i>6.IMF hitel nélkül 1985 és 1988 között</i>	<i>21</i>
<i>7.Egy új korszak kezdete, 1888-as és 1990-es készenléti hitel és a gazdasági rendszerváltás</i>	<i>22</i>
<i>8.Magyarország és az IMF kapcsolata napjainkban - a 2008-as hiteltől a visszafizetésig</i>	<i>28</i>

Bevezetés

A dolgozat témája a Nemzetközi Valutaalap és Magyarország kapcsolatának története az 1944-es Bretton Woods-i egyezménytől napjainkig. Az utóbbi években megerősödött az a szemlélet, mely szerint az IMF és a Világbank hitelei csak szenvedést és megszorításokat okoztak Magyarországon. Mostanság a Nemzetközi Valutaalap az elnyomó, gyarmatosító világszervezet hírében áll, pedig a történelmi események, világgazdasági szempontok figyelembe vételével fény derülhet arra, hogy Magyarországnak igenis adódtak înséges időszakai, amikor segítők híján maradt, és csak az IMF-re számíthatott. Ez a dolgozat kicsit nagyobb betekintést nyújthat minden olyan olvasónak, aki szívesen elmélyedne a témában. Ahhoz ugyanis, hogy tisztán láthasson valaki az ügyben, feltétlenül szüksége van a dolgok részleteiről is tudomást szerezni. A következő sorok az ország kapcsolatainak történetét dolgozzák fel a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel. A magyar állam az utóbbi fél évszázadban kísérletezett a gazdasági helyreállással. A függetlenség a bipoláris világrend idején fel sem merülhetett, hisz Magyarország a szovjet keleti blokk része volt, csatlósállam, a KGST tagja. Ugyanakkor megfigyelhető lesz az ország vezetésének szándéka, hogy csatlakozzon a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz, mert reális lehetőséget láttak abban, hogy ezáltal segítsenek az ország gazdasági helyzetén, enyhítsék a terheket. Ez a tanulmány arra próbál rámutatni – minden előítéllettől mentesen, csak a felhasznált forrásokra támaszkodva, - hogy az IMF végül is fontos szerepet játszott abban, hogy az ország ne sodródjon le a demokratizálódás békés útjáról, és gazdasága ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy képtelen visszafizetni adósságait. Ez ugyanis csak a további teljes kiszolgáltatottságot, az ország iránti nemzetközi bizalmatlanságot és a lemaradást hordozza magában. A dolgozat azt szeretné bemutatni, miként talált végül egymásra a két különböző világrend és hogyan sikerült csatlakoznia a szocialista Magyarországnak a világ egyik legnagyobb pénzügyi szervezetéhez. Milyen körülmények játszottak közre abban, hogy az ország kénytelen volt csatlakozni az IMF-hez. Miért voltak kénytelenek az ország vezetői ilyen méretű hiteleket felvenni. Gazdaságtörténeti úton haladva bemutatásra kerül, mely bel- és külpolitikai események játszottak szerepet az ország ilyen mértékű eladósodásának eszkalálódásában, illetve, hogy ezekért a gazdasági döntésekért mely politikusok, magas tisztségű vezetők vonhatók felelősségre. A csatlakozást követő időszakról is kaphat információkat az olvasó, hiszen ma a társadalom elsősorban ez alapján ítéli meg a Nemzetközi Valutaalapot. A cél, hogy a tanulmány olvasása után mindenki tisztábban láthasson ebben a manapság igencsak fajsúlyos témában.

1. Az ország helyzete a második világháború után

Sokak számára ismeretlen tény az, hogy Magyarország a háború után az elsők között volt azok között, akik csatlakozni kívántak a Breton Woods-i egyezményhez és ezzel együtt az újonnan alapult Nemzetközi Valutaalaphoz. Ekkor az országnak 1924-hez¹ hasonló módon az újjáépítéshez és a gazdaság helyreállításához volt szüksége egy életmentő kölcsönre. Ugyanis Magyarország a második világháború utolsó szakaszában hadszíntérré változott. A visszavonuló német csapatok az állami vagyon nagy részét magukkal vitték a maradékot pedig megsemmisítették. Néhány hónap alatt 214 ezer tonna árut szállítottak el, emellett a közlekedési infrastruktúra jelentős hányada is megsemmisült. Az előrenyomuló szovjet csapatok feltartóztatása érdekében felrobbantották a főváros összes hídját (az ország hídjainak pedig 40 százalékát), vasútvonalak felét megsemmisítették, a dunai hajózás pedig szint úgy lebévult. A közlekedés lebénítása mellett a mezőgazdaság is hatalmas pusztításnak esett áldozatul, ami agrár ország gyanánt hatalmas visszaesést eredményezett a gazdaságban. Az ipart tekintve több mint ezer gyár károsodott, a berendezések háromnegyede „eltűnt”, a kapacitások 25 százaléka kiesett, ezáltal az eddig sem jelentős ipari termelés a felére zuhant vissza. *„A magyar gazdaság teljesítő képessége 1945-1946-ban az első világháború utáni alacsony szintre zuhant vissza.”*² Tehát nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy a magyar gazdaság a háborút követően romokban hevert. Az országban keletkezett teljes kárt 22 milliárd pengőre, akkori árfolyam szerinti 4,3 milliárd dollárra becsülték (ez Magyarország 1938-as nemzeti össztermékének a kétszeresét teszi ki, miközben például Csehszlovákia ugyanezen évi nemzeti össztermékének egyharmadát veszítette el a háborúban). Magyarország európai szinten az egyik legnagyobb veszteséget szenvedte el.³

Az országban a gazdasági válság mellett egy hatalmas politikai krízis-helyzet is kialakulóban volt, hiszen a jaltai és potsdami konferenciákon az a döntés született, hogy Magyarország a szovjet megszállási övezetbe fog esni a második világháborút követően. Eleinte a Szövetségi Ellenőrző Bizottság vette át az irányítást Magyarországon, ám hiába reménykedtek a magyar polgárok a nyugati demokrácia kiépítésében, hiszen a Szövetséges Ellenőrző Bizottság döntéseiben szintén Moszkva diktált. Ez magában rejtette a szovjet mintájú totális diktatúra kiépítésének veszélyét, ami 1949-re valós formát öltött a Rákosi-rendszer képében. Kezdetben a felszabadító kommunisták nagy társadalmi elismerésre tettek

¹ Pölöskei Ferenc: 20. századi Magyar Történelem 1900-1994, Korona Kiadó, Budapest, 2008, 164. o.

² Romsics Ignác: Magyarország története, Akadémia Kiadó, Budapest, 2007, 854. o.

³ Mong Attila: Kádár Hitele, Libri Kiadó, Budapest, 2012, 26-27. o.

szert, mint az új remény zászlóvivői, azonban hamar megmutatkozott a rendszer valódi arculata. Kezdetben a gazdaság kritikus helyzete miatt ésszerűnek tűnt a nagyíramú államosítás és ennek eredményeképpen a társadalom széleskörű elismerését is kivívta ez az elképzelés, ami viszont 1953-ra az ellenkezőjére fordult. Addigra ugyanis szinte minden állami tulajdonná vált az országban, amely már nem a gazdaság fellendítését szolgálta. Talán úgy tűnhet, hogy a szovjet típusú tervutasításos rendszer kezdetben jó mutatókkal bizonyított, azonban ez a fejlődés teljesen egyoldalú volt, teljes mértékben a nehézipari szektort szolgálta. A többi gazdasági ágazat teljesen elmaradt volt, és a rendszer nem a piac igényei szerint működött. A tervgazdálkodás csődje már 1950-es évekre világossá vált: *„Az eladhatatlan készletek napról napra nőttek és rámutattak a tervutasításos rendszer alapvető és kijavíthatatlan hibáira. A termelésnek az igények kielégítésére kell irányulnia, az igényeket pedig a piac közvetíti, ezért a piac szerepét kiiktatni nem lehet.”*⁴

2. Az első csatlakozási kísérlet

Az ország újjáépítése tehát központi kérdéssé vált. Természetesen belső forrásokra nem lehetett támaszkodni, hiszen azok megteremtése vált az elsődleges céllá. Azonban más forrásokra sem számíhattunk, hiszen a külkereskedelmi kapcsolatrendszer teljesen átalakult és a nyugati, tőkés országoktól teljesen elfordult az újdonsült szocialista Magyarország. Tehát egyedül a „nagytestvérhez”, a Szovjetunióhoz fordulhattunk segítségért, akik szintén nehéz helyzetben voltak. Így még egy utolsó, ám elég bizonytalan lehetőség vetődött fel a Nemzetközi Valutaalap és Világbank formájában.

Szász András, a washingtoni magyar követség gazdasági szakértője nagy erőfeszítéseket tett 1946-1947 között annak érdekében, hogy Magyarország csatlakozhasson a Bretton Woods-i egyezményhez, és ezáltal részesülhessen a Nemzetközi Valutaalap (IMF) valamint a Világbank (IBRD) pénzügyi segítségével. Jelentései sok mindent elárulnak az ország akkori világpolitikai helyzetéről, megítéléséről és Magyarország égető szükségéről az újjáépítéshez szükséges finánciáteleket illetően.

*„A korábbi felvilágosítások mindezideig úgy szóltak, hogy úgynevezett volt ellenséges államok csatlakozására csupán a vonatkozó békeszerződések megkötése után kerülhet sor.”*⁵

⁴ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, Budapest, 2012, 31. o.

⁵ Szász Sándor a washingtoni magyar követség gazdasági tanácsadójának jelentései és feljegyzései a Nemzetközi Pénzügyi Alapba és az Újjáépítési és Fejlesztési Bankba való belépés ügyében (1946-1947), [Megtekintve: 2014.03.07.], Megtekinthető:

http://archivnet.hu/gazdasag/magyarorszag_csatlakozasa_az_imfhez_es_a_vilagbankhoz_i_resz.html?oldal=2

A jelentést 1946. október 5-én írta meg. A párizsi békeszerződést Magyarország 1947. február 10-én írta alá, így ezen álláspont szerint hazánk csak ezek után lehetett volna csatlakozási szándékkal a nagyhatalmakhoz fordulni. A tanácsadó tudakozódásának köszönhetően azonban kiderült, hogy a Nemzetközi Valutaalaphoz nincsenek határozott alapelvei az új csatlakozások elbírálásával kapcsolatban. Így látszott némi remény az újjáépítéshez és a gazdaság visszaállításához szükséges finanszírozás megszerzéséhez, bár akadtak még tényezők, melyek megakadályozhatták volna a csatlakozást. Tekintve azt, hogy a szervezetek újak az alapelvek megvitatása mellett pedig még rengeteg más szempontot is tisztázni kellett, Magyarország helyzete igencsak pengeélen táncolt.

Ilyen kérdés volt például a britek és főként az USA megítélése. Az Alapba az angolszász hatalmak fizették a közös tőkének nagy részét. Az Egyesült Államok emiatt kitüntetett pozíciót foglalt el és gyakorlatilag döntőbíró szerepében volt. Szász András tanácsa is erre irányult: „*Célszerű [...] az Egyesült Államok kormányának illetékes tényezőivel tisztázni azt, hogy pl. az U. S. A. a maga részéről hajlandó volna-e a csatlakozási kérelmet pártolni.*”⁶

A másik fontos szempont a valuta stabilitása volt. Magyarország vesztes államként került ki az Európát 1914-18 óta újonnan megrázó világégből. A háború során megindított fedezetlen pénzkibocsátás miatt azonban a pengő oly mértékben elértéktelenedett, hogy a világháború utáni időszakban a világtörténelem eddigi legnagyobb inflációját produkálta. A valuta relatív stabilitása mindenképpen szükséges lett volna ahhoz, hogy az IMF a pengő paritását megállapítsa, és az adott ország tényleges műveletekben is részt tudjon venni.

A Világbankhoz hoz való csatlakozás előfeltétele az IMF-tagság volt. Ezen kívül Magyarországnak egy szakértői bizottságot kellett volna előzetesen fogadnia, hogy az ország gazdasági helyzetét megvizsgálja, melyben a fő szempont nyilvánvalóan a kölcsön-visszafizetési képesség és annak módjai lettek volna.

A tanácsadó ebben a jelentésében csupán annyit garantálhatott, hogy az ottani kapcsolatokat felhasználva teljesen nem hivatalos módon tudakolja meg Magyarország lehetőségeit egy esetleges csatlakozási szándékról.

⁶ Szász Sándor a washingtoni magyar követség gazdasági tanácsadójának jelentései és feljegyzései a Nemzetközi Pénzügyi Alapba és az Újjáépítési és Fejlesztési Bankba való belépés ügyében (1946-1947), [Megtekintve: 2014.03.07.], Megtekinthető: http://archivnet.hu/gazdasag/magyarorszag_csatlakozasa_az_imfhez_es_a_vilagbankhoz_i_resz.html?oldal=2

Szász András végül azt tudta meg levelezései során, hogy a puhatolózást azoknak az országok külügyminisztériumainál kell, folytassa, amelyek tagok az igazgatótanácsban, emellett külön felhívták a figyelmét a londoni és a washingtoni külügyminisztériumokkal való egyeztetésre. A Magyar Külügyminisztériumnak 1947. január 18-án küldött levelében figyelmeztette az országot az előkészületek rendkívüli fontosságára, továbbá tanácsokat adott ennek kivitelezéséről. Két nappal később kiegészítő információkat tartalmazó levelet is küldött, amelyben már név szerint felsorolja, mely államok képviseltetik magukat az igazgatótanácsban, továbbá arról milyen általános adatokat kérnek Magyarországtól a tagfelvételi kérelemmel kapcsolatban (arany-devizatartalék-változások; bankjegyforgalmi adatok; nemzeti jövedelem és vagyon alakulása; termelési adatok; külkereskedelmi forgalom).

Magyarország világpolitikai megítélése azonban a legkevésbé sem volt kedvező az angolszász nagyhatalmak szemében. Az Egyesült Államok nem támogatta a világháborúban vesztes Magyarország csatlakozási szándékát a Bretton Woods-i egyezményhez. Truman kétszer is elítélte az országot, mert szerinte a magyar állam megsértette a békeszerződésben foglaltakat. A vád tehát már egyenlő volt a vétóval. 1948 februárjában egy bizonyos Mr. Coe levelet kapott az IMF-nél, amelyben kiderült, hogy az Egyesült Államok külügyminisztériuma kijelentette válaszlevelében Budapestnek az Alaphoz történő csatlakozási kérelemmel kapcsolatban, hogy *„az USA valószínűleg nem támogatná Magyarország csatlakozási kérelmét.”*⁷ Ezzel az ország legelső csatlakozási szándéka meghiúsult.

3. A magyar gazdaság helyzete és további csatlakozási próbálkozások 1945 és 1981 között

A sikertelen nyugati csatlakozás után az ország a teljes elzárkózás mellett határozta el magát és teljes mértékben a Szovjetunió felé fordult. Magyarország többek között visszautasította a Marshall-tervben való részvételt - pedig elviekben részesülhetett volna belőle, bizonyos feltételek előzetes elismerése révén pl. az ország gazdasági mutatóinak átadása a felelős szerveknek, ami a szovjet gondolkodású politikai elitnek teljesen elfogadhatatlan és teljesíthetetlen volt - és inkább a Szovjetunió „nagylelkű” jóvátételbeli engedményét fogadta el 1947 őszén. A felajánlott szovjet segítséggel Magyarország körülbelül ugyanakkora összegű jóvátétel fizetése alól mentesült, mint amekkora mértékű segílyt a Marshall-akció ítélt volna. Természetesen a két alternatíva különböző jelentőséggel

⁷ Szász Sándor a washingtoni magyar követség gazdasági tanácsadójának jelentései és feljegyzései a Nemzetközi Pénzügyi Alapba és az Újjáépítési és Fejlesztési Bankba való belépés ügyében (1946-1947), [Megtekintve: 2014.03.07.], Megtekinthető: http://archivnet.hu/gazdasag/magyarorszag_csatlakozasa_az_imfhez_es_a_vilagbankhoz_i_resz.html?oldal=2

bírt. A szovjetek engedményükért megkövetelték Magyarország politikai hűségét, míg a Marshall-segély talán közeledést jelentett volna a nyugati nagyhatalmak és a demokrácia felé.

A Kádár-korszakban újból felmerült a Valutaalaphoz való csatlakozás ötlete. A hatvanas évek közepére ugyanis láthatóvá vált a régi tervutasításos rendszer kudarca, emellett megíúsulni látszott az a szovjet optimista elképzelés, miszerint a „vörös béketábor” gazdasági növekedésének rohamos ütemével behozza lemaradását és megelőzi a Nyugatot. A termelési ütem ugyanis lelassult és a visszaesés elkerülése érdekében új gazdasági reformokra volt szükség. Magyarországon ez volt az Új Gazdasági Mechanizmus koncepciója.

Az 1971-75-re tervezett IV. ötéves tervhez az országnak szüksége lett volna gépek vásárlására 500 millió dollár értékben, melyhez 270 millió dollár hitelt szándékoztak felvenni. Ehhez azonban a MNB-nek szüksége lett volna a valutatartalékok növelésére valamint az adósságok Magyarország szempontjából történő javítására (így például a rövid lejáratú hitelek középlejáratúvá alakítása). Ehhez pedig a szabad felhasználású hitelek kellettek volna, és ilyen lehetőségeket akkoriban főként a pénzügyi világszervezetek (az IMF és a Világbank) kínáltak. Az 1960-as évek közepén így újra felvetődött a csatlakozás ötlete⁸, melyet ekkor többek közt az a tény is ösztönzött, hogy Jugoszlávia már tagja volt a szervezeteknek.

Az első feltétel ahhoz, hogy ezen szervezetek belemenjenek Magyarországgal egy csatlakozási tárgyalásba, az adósságok elismerése és rendezése, ami ezen belül főleg a nyugat-európai és tengerentúli tőkés országokkal szemben keletkezett adósságokat jelentette. A Marshall-segélyből (1947), mely minden államnak felajánlotta a szabad igénybevétel lehetőségét, Magyarország amiatt maradt ki sok más szovjet fennhatóság alatt álló országgal egyetemben, mert a segély szintén az adósságok elismeréséhez. Magyarország ekkor nem akart semmiféle adósságot rendezni. A Népszövetségtől 1924-ben kapott kölcsön visszafizetése ugyanis az 1929-33-as gazdasági világválság miatt megszűnt (a 1931. dec. 23-i transzfermoratórium elrendelésével)⁹, ezek után pedig a második világháború árnyékában az adósság továbbra sem rendeződött. Egy olyan országban 1945 után, ahol szovjet csapatok állomásoztak, a SZEK ellenőrzött (melyben előzetesen a nagyobb részt szintén a szovjetek kapták), a konzervatív polgári erők egyre inkább a háttérbe szorultak, és társadalomra a körülbelül 300 millió dolláros jóvátétel-fizetés terhe nehezedett, aligha volt bármiféle lehetőség a tartozások rendezésére. Az államosítás bármiféle kártalanítás nélkül

⁸⁻⁹ Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula Kiadó, Budapest, 2006, 408. o.

megkezdődött, és ezen felül a Szovjetunió (mintegy a Marshall-segélyre való reakcióként) bejelentette, hogy engedményeket ad a jóvátételből, a segélyt elutasították, ezzel is kifejezve az új, szépen lassan eszkalálódó politikai tömbhöz való tartozást.

A hatvanas évek közepén azonban (1953 óta enyhült a diktatúra keménysége mind a Szovjetunióban, mind Magyarországon Sztálin halála miatt) a Politikai Bizottság hajlandó volt elismerni Magyarország adósságait a két világháború közötti időszakra és az államosítások kártalanítására kiterjedően.

A másik ok, ami miatt a csatlakozást fontosnak tartották, az új gazdasági mechanizmus volt. A Kádár-rendszer talán egyik legtöbbször, mint a rendszer pozitív lépéseként emlegetett gazdasági iránymódosítása, mely valóban jó eredményeket mutatott, (bár ezek csupán ideiglenesek voltak és végül egy eltorzult és kudarcra ítélt rendszerre tették a mechanizmust) a bevezetés előtt komoly aggodalmakat váltott ki a MNB, a Pénzügyminisztérium és Külkereskedelmi-minisztérium tagjaiból. A mechanizmust egy hosszútávon működőképes és pozitív rendszernek gondolták, mely az ország fizetési mérlegében kialakult egyensúlytalanságot helyrebillentheti idővel, ám a bevezetést követő rövid időszakban a vállalati önállóság és a hirtelen megnövekedő import következtében relatíve csökken az ország kivitele, így passzív külkereskedelmi mérleg jön létre. Ez egy nem kívánt folyamat, amely a fizetési mérleg gondjainak elmélyülését okozza. A segítségre tehát vitathatatlanul szüksége volt az országnak. A Szovjetuniótól nem várhattak további engedményt, hiszen épp 1965-ben prolongálta a következő 6 évre a 275 millió rubeles hiteltörlesztést, a többi szocialista állam pedig érdektelennek nyilvánította magát a magyar gazdasági reform sikerességében.¹⁰

Egyetlen racionális lépésnek az bizonyult, ha Magyarország a pénzügyi támogatás reményében megkezdi tárgyalásait a Nemzetközi Valutaalappal. 1966. március 2-án az MNB javaslatot terjesztett elő az IMF-fel és az IBRD-vel (Világbank) való kapcsolatfelvételtől.¹¹ Ezzel megkezdődtek az egy-két évig elhúzódó tapogatózó, puhatolózó háttértárgyalások a csatlakozásról. Az országnak kapcsolatai a BIS-en (Fizetések Nemzetközi Bankja) keresztül voltak. Mivel ez volt az egyetlen nemzetközi pénzügyi szervezet, melynek Magyarország már tagja volt, a kezdeményezést csak ott lehetett megragadni. Az MNB vezetőinek, közülük is főként dr. László Andor elnöknek és Fekete János ügyvezetői igazgatónak volt az a feladata,

¹⁰⁻¹¹ Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula Kiadó, Budapest, 2006, 409. o.

hogy érdeklődjön Magyarország esélyeiről. A fogadtatás változó volt, de egyáltalán nem negatív. Londonban, 1966. október 22. és november 2-a között érdeklődést mutattak a magyarok iránt, bár a két világháború közötti kötvénykölcsonök rendezetlensége nyugtalanította az angol feleket.¹² Ráadásul a megállapodás meglehetősen elhúzódott, ami további rossz fényt vetített a tárgyalásokra.

Franciaország egyértelműen támogatta az ötletet. Valójában azonban mögöttes szándék rejtőzött ezen kifejezetten pozitív fogadtatásban. A franciák ugyanis egyfajta potenciális ellensúlyt láttak a szocialista országok bevonásában a nemzetközi pénzügyi szervezetekben amúgy is hegemon szerepben levő angolszász hatalmakkal szemben. Ekkorra pedig már befejeződött az a vita, hogy mennyiben zavarhatja a vezető pénzügyi körök érdekeit a szocialista országok jelenléte. Franciaország ezért elérkezettnek látta az időt Magyarországnak, mint Jugoszlávia után a második szocialista berendezkedésű államnak felvételét a Nemzetközi Valutaalapba.

Az előtárgyalásokat tekintve az USA véleménye számított a legnagyobb súlyúnak. Az Egyesült Államok ugyanis a Valutaalap 16 milliárd dolláros egységes kvótájának több mint a negyedét adta, ami nyilvánvalóvá tette a szervezetben való egyedülállóan nagy tekintélyét és vétőjogát¹³. 1966 végén Fekete János Washingtonba utazott, ahol a BIS-ben megismert Joseph Gold, az IMF vezető jogtanácsosa révén sikerült találkoznia a Valutaalap európai igazgatójával. Az igazgató, Alan Whittome véleménye szerint Magyarország felvételével szemben nem merülne fel semmilyen ellenvetés, ha garantálni tudná az Alapszabályban megfogalmazott IMF-tagsággal járó kötelezettségeket. Fekete arra hivatkozott, hogy a magyarokat a BIS-ben sem bírálták már közel két évtizede, és próbálta jó belátásra bírni az igazgatót. Mondván hogy a felvételi kérelem visszautasításával Magyarország olyan mértékű presztízsveszteséget szenvedne el, amit egyáltalán nem érdemelne meg, hiszen *”semmi olyan gazdasági vagy politikai kényszerítő körülmény nem áll fenn, amely e csatlakozást igényelné”*¹⁴. Fekete János ezzel az állításával enyhén kifejezve nem állt közel a valósághoz, tekintettel arra, hogy az ország valóban kénytelen volt hitel reményében a Valutaalaphoz folyamodni. Figyelembe véve, hogy az IMF nem foglalkozik politikai kérdésekkel, csak gazdasági folyamatokban nyújt segítő kezet, Whittome csak annyit ígérhetett, hogy Magyarország csatlakozási kérelmét az IMF vezetősége támogatni fogja. Az IMF-tagság

¹²⁻¹⁴ Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula Kiadó, Budapest, 2006, 410. o.

sikeres elnyerése tehát továbbra sem volt teljes mértékben biztos. Ráadásul a későbbi tárgyalásokon kiderült, hogy az ország háttértárgyalásairól már tudtak. Az Egyesült Államokat főként a vele szembeni kötvényadósság izgatta, de a magyar tárgyalófelek többször kitértek a kérdés elől. A tárgyalások hosszú ideig, kevés eredménnyel folytak és ez sajnos nem kecsegtetett sok jóval.

Természetesen a Szovjetunió teljesen tisztában volt a magyarok ügyeivel, arról mindig részletes beszámolókat küldtek. A Magyar Nemzeti Bank azonban ellenezte azt, hogy Magyarország a többi KGST-országgal is egyeztessen, abban ugyanis időhúzást, vontatottságot látott, amely veszélyeztethette a csatlakozási tárgyalások kimenetelét¹⁵. Így végül maradt a mindenki számára magától értetődő konzultáció a „nagy testvérrel”. Ekkorra azonban nem kellett a kemény sztálini szigorral számolni egy ilyen lépés megtételénél. A Sztálin által létrehozott rendszertől való szakítást az jelezte, hogy az ilyenfajta, nyitásnak értelmezhető tevékenységeket a Szovjetunió vezetői nem tiltották meg. Támogatták vagy nem támogatták, véleményezték, mindenesetre azonban mindig óvatosságra intették a tagállamok fejeit, hogy minden olyan lépés, amely kihatna a szocialista rendszer alapjaira és azokat veszélyezteti, nem megtűrt magatartás. 1967. szeptember 12-én Moszkvában tartott megbeszélést a két pénzügyminiszter, Vályi Péter és Vaszilij Fjodorovics Garbuzov. Garbuzov kijelentette, hogy a Szovjetuniónak nincs ellenvetése a magyarok szándékával, sőt az előnyére is válhat a későbbiekben. Ennek tudatában egy gazdasági, pénzügyi világszervezethez való csatlakozást nem tiltottak, de nem is támogattak. A kockázattal járó döntés tehát Magyarország kezében volt mindvégig. Garbuzov emellett azt is tanácsolta, hogy az országnak előzetesen konzultálnia kellene a csatlakozásról a KGST-államokkal, főként Bulgáriával, Lengyelországgal és Romániával, akik szintén édesgettek egy gondolatot a nemzetközi pénzügyi ikerszervezetekhez való csatlakozásról.¹⁶

1967-től azonban megváltozott a Szovjetunió véleménye a csatlakozásról. Egyre gyakrabban fejezték ki felmerülő aggodalmukat a döntést illetően, és ez a magyar vezetőket megingatta a csatlakozásba vetett bizalmukban. Fock Jenő és Koszigin, szovjet miniszterelnök, közötti négyszemközt történő megbeszélések után például az SZKP Politikai Bizottsága kijelentette, hogy nem lép be sem az IMF-be, sem a Világbankba, sem pedig a GATT-ba, és ezt várja el valamennyi államtól, mely a szovjet közösség része. Fock Jenő meglepődött ezen a kijelentésen, mely ellentmondott a „nagy testvér” eddigi hozzáállásával,

¹⁵⁻¹⁶ Honvári János: Egy meghíúsult magyarországi kísérlet. 7-9 o.

miszerint vannak aggályok, de a döntés mindazonáltal ebben az ügyben Magyarországé. Koszigin tehát le akarta beszélni a magyarokat erről a lépésükről és azt hangsúlyozta, hogy ha felmerül bármiféle csatlakozási szándék az IMF-hez és a Világbankhoz, azt közösen kell megtenni, előzetesen tárgyalva a többi KGST-országgal, a puhatolózó tárgyalásokat természetesen nyugodtan lehet folytatni az Alappal és más tőkés országok külügy-, pénzügy- és gazdaságügyi minisztereivel. Ezen felül, mintegy kárpótlásul, a Szovjetunió hajlandó volt további nagylelkű engedményekre és segítségre is. A hitelre szállított szovjet fegyverek visszafizetéséből 200 millió rubelt átvállaltak, 2,5 millió tonna olaj többletszállítást és 50-70 millió dollár rövid lejáratú hitelt is felajánlottak, melyből ez utóbbit azért utasították vissza a magyarok, mert az csak növelte volna az ország rövid lejáratú kölcsönöktől már amúgy is terhes adósságállományát.¹⁷

1968-ban egy a keleti blokkon belül kialakult külpolitikai konfliktus is nagy szerepet játszott az ország, mint szocialista tagállam presztízsvesztéséhez nemzetközi viszonylatban. A „Prágai tavasz”¹⁸ nem vetett volna túl jó fényt Magyarországra, ha neve elhangzott volna ebben az időszakban egy olyan szervezetnél, mint a Nemzetközi Valutaalap.

A harmadik, és ez nem negatív tényező, mely kudarcra ítélte az ország csatlakozási kísérletét, az a nem várt gazdasági javulás volt mely az új gazdasági mechanizmus utáni években már jelentkezett. Több vállalat ugyanis nem várt sok jót a mechanizmustól és megpróbált import javakat felhalmozni. 1968-69-ben így viszonylag kevesebb importra szorult az ország, és ez a külkereskedelmi és fizetési mérleg az elgondoltnál is jobbnak mutatkozott.¹⁹ Mindezek az események tehát nagy szerepet játszottak abban, hogy a Politikai Bizottság lemondjon az IMF-hez és a Világbankhoz való csatlakozási szándékáról és a terveket fiókba dugja. A csatlakozásról folyó vita mégsem szűnt meg, hanem az állampárton belül a kulisszák mögött továbbra is zajlott.

Miután a Valutaalaphoz való csatlakozás ötletét elvetették, az egyedüli kapcsolatot Fekete János tartotta levelezéseivel és találkozókon való részvételével. A hetvenes években azonban ismét megindultak olyan folyamatok, melyek közrejátszottak abban, hogy Magyarország olyan gazdasági helyzetbe „süllyedjen”, ami már-már tarthatatlan volt. Az 1972-es pártkongresszuson változások mentek végbe a politikai hatalmi szférában. A keményvonalas

¹⁷ Honvári János: Egy megghiúsult magyarországi kísérlet. 10. o.

¹⁸⁻¹⁹ Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula Kiadó, Budapest, 2006, 411-412 o.

kommunisták kerültek előtérbe, és sok pozíciót szereztek meg maguknak. A szilárdan ragaszkodó, és kissé ekkorra már földhözragadt gazdaságpolitikai döntések, valamint az 1973-as olajválság is nagy szerepet játszott abban, hogy 1974-75-re az ország külkereskedelmi mérlegében 1,2 milliárd dolláros hiánnyal kellett elszámolni. A hiányt azonban nem az import visszafogásával (az többek közt hatással lett volna az életszínvonalra), hanem további kölcsönök felvételével próbálták pótolni. Sajnos ez a „megoldás” oda vezetett, hogy a nettó államadósság 1978-ban már 4,5 milliárd dollárt is elérte. (Magyarországon egy ekkora adóssági összeg az államcsőd és a fizetéseképtelenség veszélyével fenyeget.) Sürgősen változtatni kellett a gazdaságpolitikai állásponton. El kellett ismerni, hogy az import mérséklése és a fogyasztás visszafogása elkerülhetetlen annak érdekében, hogy az ország megússza az államcsődöt. A megindított megszorító intézkedések azonban már nem voltak elegendők. Magyarország államadóssága folyamatosan nőtt, immár megállíthatatlanul.

1. táblázat: Magyarország adósságának felhalmozódása 1974-1982 (Mrd \$)

év/adat	<i>Nettó adósság az év elején</i>	<i>Folyó fizetési mérleg egyenlege</i>	<i>Árfolyam-különbözet és statisztikai hibák</i>	Nettó adósság az év végén
1974	-0,8	-0,6	0,1	-1,3
1975	-1,3	-0,6	-0,1	-2,0
1976	-2,0	-0,5	-0,1	-2,6
1977	-2,6	-0,9	-0,1	-3,6
1978	-3,6	-1,5	-1,1	-6,1
1979	-6,1	-0,8	-0,2	-7,1
1980	-7,1	-0,7	0,3	-7,6
1981	-7,6	-0,7	0,8	-7,5
1982	-7,5	-0,3	0,5	-7,3

Forrás: Lóránt K.: „A magyar gazdasági válság háttere. Ajánlások a megoldásra”: Magyar nemzetstratégia. Magyar Konzervatív Alapítvány, Püski Kiadó, Budapest, 2008

Magyarország nem volt erős világpiaci tényező. A nemzeti jövedelemtermelés és a kivitel sokkal alacsonyabb volt, kisebb növekedést mutatott, mint ahogy az adósságállomány növekedett. Az adósság növekedési üteme azért sem lassult le a megszorító gazdaságpolitika ellenére sem, mert az ország hitelnyújtó és adós is volt egyben, ahol a követelések rendre fejlődő országokkal szembe voltak, hosszú lejáratú kölcsönökben, míg a tartozások általában rövid lejáratú hitelekben halmozódtak fel. A MNB egyre gyakrabban kényszerült az arany- és devizatartalékokhoz nyúlni, hogy a tartozásokat képes legyen törleszteni.

1979-ben Kádár János személyesen találkozott Brezsnyevvel, akinek beszélt az ország anyagi helyzetéről. A szovjet pártfőtitkár azonban még mindig tartott attól, hogy Magyarország a tőkés államoknak legyen eladósodva, és inkább kritizálta Kádárt az életszínvonal-politikája miatt. Az javasolta, hogy csökkentsék a tőkés országokból való behozatalt, és a hiányt próbálják meg a KGST-államoktól pótolni. A szovjetek ismét hajlandóak voltak segítséget nyújtani Magyarországnak: további 200 millió rubeles kölcsönt adtak (az eddigi 800 millióhoz), fedezték a hadiipari szállítások veszteségét és kőolajat szállítottak, mindezt gabonáért és húsert cserébe. Ez a segítség ismét csak elterelte az IMF-hez való csatlakozás ötletéről a figyelmet, és az ország adósságállományának viszonylagos mérséklődéséhez vezetett (lásd: táblázat 1980-81).

A világpolitikai és világgazdasági helyzet azonban változott. 1978-ban kitört a második olajválság, 1979-ben²⁰ pedig a Szovjetunió beavatkozott az afganisztáni helyzetbe, és újra kiéleződött a két világpólus közötti szembenállás. Magyarországnak egy sor olyan ténnyel kellett szembesülnie, ami Kádárt és az állam vezetését meggyőzte arról, hogy az ország gazdasága kilátástalan helyzetbe került. A külföldi hitelforrások apadtak, a Magyar Nemzeti Bankból folyamatosan vonták ki a külföldi betéteket, a szovjetek nem tudtak ismét kölcsönt nyújtani, csökkentették a kőolajszállítmányokat is, amit Magyarország tőkés országokból próbált behozni, ezzel is tovább növelve az adósságot. Emellett probléma volt az is, hogy az eltervezetnél rosszabbul teljesített az ország mezőgazdasága és ipari termelése is az elvártnál alacsonyabb szintet produkált.²¹ A kérdést nem lehetett többé „kerülgetni, mint a forró kását”. Magyarország adósságai miatt olyannyira szorult helyzetbe került, hogy minden segítségre rászorult, amely enyhítheti a hitelproblémákat.

²⁰ Fischer F.: A kétpólusú világ. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005, 307. o.

²¹ Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013, 16. o.

4. A csatlakozás és az első készenléti kölcsön

1981. májusában a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese, Fekete János Tokióban részt vett a kereskedelmi banki közgazdászok konferenciáján, ahol újabb hiteleket próbált szerezni az országnak és azt bizonygatta, hogy érdemes pénzt befektetni Magyarországon. Azonban ez a próbálkozás teljes kudarcba fulladt. A nemzetközi pénzpiac képviselői ugyanis bejelentették, hogy az esernyőelmélet megbukott. Az esernyőelmélet azt jelentette, hogy a Szovjetunió szatellitországai nem kockázatos befektetni, hiszen ha a kis országok nem tudnák törleszteni a hitelek részleteit, akkor Moszkva kiségi őket és nincs semmi probléma. Ez az elmélet azonban az 1981-es lengyel államcsőd után megbukott. Az oroszok nem segítettek Lengyelországon, nem vették át a hitelfizetés terhét és a lengyel állam kénytelen volt bejelenteni az államcsődöt. Ebből kiindulva Magyarország nem számíthatott a nemzetközi pénzpiac felől semmiféle segítségre, így elkezdtek gyűlni a viharfelhők az ország felett. Az 1970-80-as évek nemzetközi politikája is elég zűrzavaros volt. Háborúk törtek ki, mint például az iráni forradalom, afgán háború, ahova a szovjetek is beléptek. Olajsokkok és túsdrámák jellemezték ezt az időszakot. A válságos politikai és gazdasági helyzet miatt a nemzetközi pénzpiac teljes mértékben elzárkózott a keleti bloktól.

Azonban Magyarországnak muszáj volt valahonnan pénzt szereznie, ha nem akartak a lengyelek sorsára jutni. De senki nem segített az országnak. Az ország vezetői körbejárták az egész világot, Kínától az USA-ig, azonban senki sem volt hajlandó segíteni. Egy végső lehetőség maradt az állam számára és ez nem volt más, mint a csatlakozási kérelem benyújtása a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz. Ami végül az IMF karjaiba lökte Magyarországot az nem volt más, mint az 1981 nyarán kapott Brezsnyev levél. A magyar vezetőség egy olyan levelet kapott az SZKP főtitkárától, amiben az állt, hogy Magyarország 1,5 millió tonnával kevesebb kőolajat fog kapni a Szovjetuniótól. 1981-85 között Magyarország 6,5 millió tonna kőolajat kapott volna a Szovjetuniótól, ezt a mennyiséget csökkentették 1,5 millió tonnával. Az igazság az, hogy Magyarországnak nem volt szüksége ennyi kőolajra, ezért a csökkentés nem okozott volna semmi féle zavart a gazdaságban és az ellátásban. Azonban a megmaradt kőolaj felesleget az ország nyugatra exportálta, amiből évi 300 millió dollár bevétele származott. Ezt a szovjetek elől és később az IMF elől is próbálta eltitkolni a magyar vezetőség. Kádár János 1981. júliusában a Krím-félszigetre utazott, ahol Brezsnyevvel tárgyalt. Devizahiteleket és a kőolajszállítmányok növelését akarta kicsikarni Moszkvából, a katasztrofális magyar helyzetre tekintettel. Azonban Brezsnyev minden nemű kérést elutasított. Kádár erre megjegyezte, hogy akkor nem marad más lehetőség csak

„kapcsolataink bővítése a nemzetközi pénzpiacon, beleértve a Világbankot is.”²² Brezsnyev ezt elengedte a füle mellett. A Szovjetunió nem tudott és nem is akart már semmit sem tenni a csatlakozás ellen. Ezek után „A Tervhivatal, a pénzügyi vezetés, az MNB, a Pénzügyminisztérium és nem utolsósorban az 1978 óta miniszterelnök-helyettesként éppen a nemzetközi gazdasági kapcsolatokkal, külkereskedelemmel foglalkozó Marjai József vezetésével hozzáláttak a csatlakozás előkészítésének.”²³ Megkezdődtek a tárgyalások az IMF szakembereivel. Magyar delegációk érkeztek Washingtonba, illetve a Valutaalap munkatársai látogattak Magyarországra. Alan Whittome az IMF európai igazgatója 1981. május 21. és június 7. között tartózkodott Magyarországon és felmérte az ország helyzetét, vizsgálódott, kutakodott. Nagyon fontos volt az ország számára, hogy a csatlakozási eljárás megindítása előbb elkezdődjön, mint Lengyelországban. A lengyelek ugyanis szintén fontolgatták a csatlakozást, mivel az államszűk után senki nem volt hajlandó pénzt fektetni az országba, csak az IMF-re számíthattak. Azért volt fontos a lengyelek megelőzése, mert ebben az esetben a világ figyelve teljes mértékben Magyarországra összpontosult volna és ennek bizony komoly hatással van a nemzetközi pénzpiac hitelezőire. 1981. november 3-án Magyarország benyújtotta a csatlakozási kérelmet, amit Puja Ferenc, külügyminiszter írt alá. Sikertelen megelőzni a lengyeleket és a világsajtó tényleg Magyarországgal volt elfoglalva. A nyugatiak pozitív véleménnyel voltak az országról és örültek a csatlakozásnak. A New York Times például azt írta, hogy „ellentétben más jelöltekkel, amelyek a csatlakozással a hitelek megszerzésére törekednek, Magyarország egészséges gazdasággal rendelkezik, amely 1980-ban 300 millió dolláros kereskedelmi többletet produkált”²⁴ Joseph Smolik-nak, aki az ENSZ Gazdasági Bizottságánál a kelet nyugati kapcsolatokkal foglalkozott pedig a következő volt a véleménye: „Az USA és a nyugat-európai államok pozitívan értékelik Magyarországi csatlakozási szándékát az IMF-hez. Ez kontrasztban van a lengyel belépési szándékkal, hiszen Magyarország nem gazdasági helyzetének ijesztő romlása miatt kényszerült erre, hanem gazdaságpolitikájának logikus folytatásaként”²⁵ A csatlakozási kérelem benyújtásával sikerült visszarántani az országot a csőd széléről. Ezzel a lépéssel megkezdődött az ország teljes mértékű nyugati orientációja és Magyarország két oldalú függése. Az ország egyszerre függött Moszkvától és Washingtontól. Azonban az IMF való csatlakozást teljes mértékben a kényszer szülte. Magyarországnak nem volt más választása, ugyanis senki nem adott hitelt az országnak, ha nem fordult volna a Valutaalaphoz, akkor Lengyelország sorsára jutott volna.

²²⁻²⁵ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 181-189. o.

A csatlakozási kérelem benyújtása után az országnak nagyon fontos volt, hogy a csatlakozási eljárás minél hamarabb végbemenjen és megkaphassuk a hiteleket, hiszen az ország továbbra is a csőd szélén egyensúlyozott. A tárgyalásokra Fekete János kapott felhatalmazást. Az ország az IMF-en belül Belgium, Luxemburg, Ausztria, Törökország országcsoporthoz került, amit gyakran csak Hapsturknek neveztek, utalva az egykori Habsburg birodalomra. A csatlakozás előtt az IMF szakemberei teljes átvilágítást végeztek az ország gazdaságában. Az első hivatalos tárgyalások 1981. november 24. és december 10. között zajlottak a Magyar Nemzeti Bank visegrádi vendégházában. Az IMF küldöttség vezetője Patrick de Fontenay volt. A tárgyalások célja *„elsősorban a befizetendő kvóta meghatározásához szükséges adatok, információk beszerzése volt, ez ugyanis a tagság első legalapvetőbb feltétele. A kvóta összege jelenti a tagországok részéről az IMF forrásaihoz történő kötelező hozzájárulás mértékét, a kvóta határozza meg azt is, hogy mekkora hitelt hívhatnak le, vagy milyen szavazati súlya lesz a tagországnak a döntéshozatalban.”*²⁶ Az IMF két magyar származású és magyarul tudó IMF szakembert is bevett a magyar csapatba Somogyi János (NSZK állampolgár) és Kopits György (amerikai állampolgár) személyében. Kopits 1993-96 között magyarországi IMF képviselő. A tárgyalásokat a magyar kémelhárítás is figyelemmel kísérte és innen tudjuk, hogy az IMF szakemberei kiemelt figyelemmel vizsgálták a magyar re-export tevékenységet és a vámokat. Megjegyezték azt is, hogy a külföldi szakemberek sokszor nem tartották valósnak a magyarok által közölt adatokat és kételkedtek bennük. –Erre minden okuk meg is volt, hiszen a magyarok tényleg nem a valós adatokat közölték. – Valamit a kémelhárítás biztosra vette azt is, hogy a IMF szakértői között amerikai CIA ügynökök is helyet kaptak. Ilyen körülmények között kezdődtek meg a csatlakozási tárgyalások.

Az újév, 1982. beköszöntével megkezdődött a versenyfutás az idővel. Az újév katasztrofális pénzügyi helyzetet hozott. Az egész világ adósságválsága egyre mélyült. Áprilisban Románia 3 milliárd dolláros hátralékot halmozott fel és bejelentette a hitelek átütemezését. Augusztusban a válság tetőpontjaként, pedig beütött a Mexikói összeomlás. Magyarország is hasonló jövőképpel rendelkezett, ezért nagyon fontos volt, hogy a csatlakozás mielőbb végbemenjen. Kádár úgy fogalmazott, hogy vélhetően májusig kell valahogy *„elvergődni”*.²⁷ Ugyanis erre az időpontra vélték a csatlakozás végbemenetelét. Azonban májusig sem várhatott az ország. Minden tartalékot feléltek. Muszáj volt hitel után

²⁶ Mong Attila: Kádár Hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 195. o.

²⁷ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 201. o.

nézni. Végül a BIS-től sikerült egy 300 millió dolláros életmentő hitelt szerezni. Ezzel az összeggel sikerült átvészelní a csatlakozásig. 1982. május 6-án Marjai miniszterelnök-helyettes és Fekete János vezetésével érkezett meg a magyar delegáció Washingtonba az aláírási ceremóniára. Végül az ország 1982. június 24-én csatlakozott hivatalosan az IMF-hez. A belépéshez szükséges összeg, Magyarország kvótája, 375 millió SDR, ami akkori árfolyamon 420 millió dollár volt. Ennek 21,7 százalékát konvertibilis valutában, a többit pedig forintban kellett befizetni.²⁸ Azonban a valutában fizetendő részt az ország nem tudta önerőből kifizetni. Ezért újabb hitel után kellett nézni és végül Kínától kaptunk baráti hitelt, mintegy 100 millió dollárt.

Miután megtörtént a csatlakozás az országnak nagyon fontos volt, hogy mielőbb hozzájusson az IMF készenléti hiteléhez. Azonban az IMF nagyon kemény és szigorú feltételeket állított a hitel felvételéhez. *„A legfontosabb változások, amelyeket mi elengedhetetlennek tartunk: a kamatok további 3 százalékos emelése, 15-18 százalékos forintleértékelés, amit azon nyomban [...] áremelés követ, szociális és bérkompenzációk nélkül, az energiaár és egyéb ártámogatások csökkentése, a lakossági jövedelmek reálértéken való 4 százalékos csökkentése 1983-ban”*²⁹ Emellett az is szerepelt a feltételek között, hogy 1983-ban az országnak 500 millió dolláros többletet kell teljesítenie és egyensúlyba kell hoznia a fizetési mérleget. 1982. szeptemberében megkezdődtek a tárgyalások a készenléti kölcsön felvételéről. A tárgyalások során az IMF-nek is érdekében állt, hogy ne szabjon túl szigorú feltételeket, hiszen ha a tárgyalások nem mentek volna végbe és nem jutott volna az ország hitelhez annak beláthatatlan következményei lettek volna a nemzetközi adósságválságra és a kelet-európai reform hangulatra. A két félnek kölcsönösen szüksége volt egymásra. A tárgyalások 600 millió dolláros kölcsönről szóltak. A tárgyalások során szinte semmit nem változtattak a fent említett feltételeken. Egyedül annyit, hogy az 500 millió többlet helyett 600 millió dolláros többletet állapított meg az IMF. A magyaroknak, azonban mégis sikerült elérniük egy nagyon fontos dolgot. Miszerint a szándéklevélből kihagytak egy pár politikailag nehezen emészthető dolgot, amiket egy külön memorandumba emeltek. Ide tartoztak: a fogyasztói ártámogatások leépítése, a bérek és az árfolyam alakulásával kapcsolatos kötelezettségek, és az IMF által – adminisztratív jellegük miatt – legkevésbé tolerált importkorlátozások.³⁰ A jóváhagyott 600 millió dollár készenléti hitel (Stand-By

²⁸ Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013, 18. o.

²⁹ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 209. o.

³⁰ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest.

Arrangement) volt. Ezt egészítette ki egy 72 millió SDR (90 millió dollár) értékű, egyszeri folyósítású exportkiegyenlítő (Compensatory Financial Facility) hitel. Ezt a gabonaexport jelentős visszaesése miatt kapta az ország. Ezzel az ország esélyt kapott, hogy stabilizálja gazdaságát, visszanyerje a hitelezők bizalmát és visszatérjen a nemzetközi pénzpiacra. Az IMF hitelfelvételt követően megkérdőjelezhetetlen volt, hogy Magyarország nyugati orientációja megkezdődött.

Azonban az ország gazdasági helyzete 1983-ban sem stabilizálódott. Az év első felében még volt ok a bizakodásra, de végül tavasszal már hasonló problémákkal kellett szembe nézni, mint az előző évben. A látványos növekedés és javulás hiányát elsősorban az eredményezte, hogy ez év elején kellett visszafizetni azokat a rövid lejáratú kölcsönöket, amiket 1982-ben azért vett fel az ország, hogy ne zuhanjon a csőd szakadékába. Ez a BIS-től, illetve Kínától felvett kölcsönöket jelentette, amiknek összege 700 millió dollár volt. Az IMF által szabott feltételeket sem sikerült betartani. De Magyarország szerencséjére a Nemzetközi Valutaalap elnéző volt és az ország minden negyed évben megkapta a hitel esedékes részét. Ennek a jólelkűségnek az elsődleges oka a kritikus világpolitikai helyzet, illetve, hogy az IMF-nek fontos volt, hogy keleten is egyre népszerűbb és elfogadottabb legyen. Lehet, hogy az IMF szakemberei elnézőek voltak és az ország megkapta a hitelt, de a szakemberek éles kritikákat fogalmaztak meg Magyarországgal szemben. A legélesebben Helen B. Junz fogalmazott és a leveleiből kiderül, hogy az országnak a szándéklevélbe foglaltakból szinte semmit sem sikerült teljes mértékben betartani. Alan Whittome a következőket mondta: *„Teljesen tudatában kell lennünk annak, hogy egy félig kudarcot vallott stand-by árnyékában dolgozunk, de lesz, aki ennél is brutálisabban fogalmaz majd [...] Ne felejtsük el, hogy immár köztudott: az ilyen típusú gazdaságokban rengeteg olyan eszköz létezik, amellyel látszólag megteremtik az összhangot a pénzügyi programmal, a reálgazdaságra viszont egyáltalán nem kívánt hatást gyakorolják.”*³¹ A magyar vezetőség számára kezdett világossá válni, hogy az 1982-ben megkötött IMF hitelszerződést mindenképpen fel kell vállalni egy új megállapodással. Az is körvonalazódni látszott, hogy ahhoz, hogy bármiféle eredményt tudjon Magyarország felmutatni, ahhoz bizony a gazdaság teljes, strukturális átalakítása szükséges. Az év elején meg is kezdődött a reformprogram kidolgozása a Nemzetközi Valutaalap szakembereivel közösen. Ekkor úgy tűnt, hogy a magyar vezetőségben van annyi kitartás és elszántság, hogy végbe viszi ezeket az elképzeléseket. Az új program valóban komoly lépéseket tartalmazott. *„A tervezett reformintézkedések már olyan elemeket tartalmaztak, mint*

³¹ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 229. o.

az adórendszer átalakítása, azaz az általános forgalmi adó és a személyi jövedelemadó bevezetése, a bankrendszer és a bankirányítás reformja, a támogatási rendszer átalakítása, a támogatások csökkentése, az ár és a bérreform. Mindezek mellett még a korábban nehezményezett importkorlátozások teljes kivezetése is napirenden volt.”³² Végül kiderült, hogy Kádárék inkább feladják a reformkísérletet és stabilizálják a meglévő eredményeket. Azonban így szó sem lehetett a problémák valós megoldásáról.

5. Az 1984-es IMF segítségnyújtás

Azzal, hogy a magyar vezetőség nem volt hajlandó véghez vinni a gazdaság szerkezetéről szóló reform programot, eldőlt, hogy nem a meglévő 1982-es készenléti kölcsönt fogja megújítani Magyarország, hanem egy teljesen új konstrukciót kell kidolgozni. 1984-ben az volt a kérdés, hogy képes lesz e a magyar politikai elit egy olyan programmal előállni, ami megfelel az IMF-nek. A magyarok célja az volt, hogy egy hosszabb 22 hónapos futamidejű kölcsönt vegyenek fel a Nemzetközi Valutaalaptól. Ehhez viszont elengedhetetlen feltételnek bizonyult a gazdaság teljes szerkezeti átalakítása. Az IMF közölte a feltételeket az országgal, melyek a következők voltak: az importkorlátozások teljes felszámolása 1984-ben, kétszintű bankrendszer bevezetése, adóreform, erőteljes piaci reformok. 1983 decemberében Marjai miniszterelnök-helyettes megküldte a szándéklevelet a pénzügyi világszervezetnek. Ebben oldalakon át taglalta, hogy Magyarország teljes mellszélességgel kiáll a reformok mellett, azonban konkrétumokat, intézkedéseket nem tudott felmutatni. Magyarország 425 millió SDR (500 millió dollár) értékű kölcsönt igényelt mindössze 12 hónapra. Ezzel eldőlt, hogy semmiféle reform nem fog bevezetésre kerülni. Sőt a párton belül megerősödött az a nézet, hogy nincs szükség többet az IMF-re és a szigorú megszorító intézkedésekre. Vissza kell térni a régi kádári politikához és mindenféleképpen növelni kell az életszínvonalat. Újra megkezdődött az erőszakos növekedés beindítása. Úgy látták, hogy az ország megítélése kezd pozitívvá válni a nemzetközi pénzpiacon, ezért nincs szükség többet az IMF-re, hiszen más is hajlandó hitelt nyújtani az országnak, ráadásul szigorú, megszorító feltételek nélkül. A Tervhivatal készített egy dokumentumot: A magyar gazdasági fejlődés dinamizálásának feltételei és lehetőségei. Ebben leírják a szakemberek, hogy hogyan érhető el az áhított évi 2,5-3 százalékos növekedés. Azonban azt is leírják, hogy ebben az esetben az ország a fizetéképtelenség szélére fog sodródni. Ez viszont a politikai vezetést hidegen hagyta, mivel az elsődleges céljuk a hatalom megtartása volt, amit csak és kizárólag az életszínvonal

³² Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013, 23. o.

növelésével érhettek el. Mindeközben az IMF jóváhagyta az ország újbóli hitelkérelmét, ami 500 millió dollárt jelentett 12 hónapra. Azonban az IMF szakemberei egyre nagyobb aggodalommal tekintettek Magyarországra. Féltek, hogy a magyarok semmilyen reformmal nem fognak előállni és elfordulnak a szervezettől. Viszont még hittek abban, hogy ha késéssel is, de el fog kezdődni a gazdaság szerkezeti átalakítása. A Valutaalap szakemberei úgy tervezték, hogy júniusra megegyezés születik és a meglévő hitelcsomagot megújítják és egy 18 hónapos szerződés lép a helyébe. Ezzel segítve a gazdaság átalakítását. Ennek feltétele az volt, hogy az áprilisra tervezett találkozóra a magyarok kész programmal álljanak elő, amely a következőket tartalmazza: verseny növelése, pénzügyi közvetítőrendszer fejlesztése, lakossági hitel- és betéti kamatok emelése. Végül az áprilisi találkozón az IMF szakembereinek azzal kellett szembesülnie, hogy a magyarok nem hogy kidolgozták volna az új programot, de még a hatályban lévő hitelszerződés feltételeit sem tartották be. Ez azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az ország nem kapja meg a következő negyed évre a hitel esedékes részét. „*A delegáció tagjai agresszívek, szemtelenek és erőszakosak a tárgyalásokon. Ebben kiemelkedő szerepet játszik Helen Junz és János Somogyi*”³³ A tárgyalások nem az új hosszabb hitel megkötéséről szóltak, hanem a régi megmentéséről. 1984 májusában felmentést adott Washington a szerződésmegszegés alól, és az ország megkaphatta a hitel következő részét. Ugyanekkor az ország kérvényezte, hogy az IMF hivatalos dokumentumaiban ne használják a Magyar Népköztársaság megnevezést – ami valójában az ország hivatalos megnevezése volt – helyette Magyarország néven tüntessék fel az országot. Az IMF vezetősége ezt a kérelmet elfogadta.

Ezek után megkezdődtek a tárgyalások egy újabb hitel felvételéről, amit 1985-től folyósítana az ország. Azonban az IMF és Magyarország álláspontja homlok egyenest eltért egymástól a tárgyalások során. A Valutaalap továbbra is folytatta volna a megszorító gazdaságpolitikát a helyzet stabilitásának megteremtésének érdekében. A magyarok viszont úgy gondolták, hogy mostanra már épp eleget sanyargatták az embereket és itt az ideje a növekedésnek és az életszínvonal emelésének. A két álláspont sehogy sem akart közeledni egymáshoz. A magyaroknak fontos lett volna az új megállapodás, azonban nem minden áron. Ugyanis az ország helyzete jelentősen javult a nemzetközi pénzpiacon és máshonnan is hitelekhez tudott jutni, azonban az IMF mégiscsak egy biztos támaszt nyújtott volna. 1984

³³ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest, 244. o.

végére világossá vált, hogy nem lesz új megegyezés. Az 1985-ös évet Magyarország IMF hitel nélkül kezdte meg.³⁴

6. IMF hitel nélkül 1985 és 1988 között

Az 1985-ben induló ötéves tervhez nagy reményeket és eredményeket fűztek a magyar vezetők. Legalábbis az IMF és a Világbank felé ezt így kommunikálták. Ezt az optimizmust az idézte elő, hogy a Világbanktól és annak segítségével – Magyarország az IMF csatlakozással szinte egy időben tagja lett a Világbanknak is – szerzett kölcsönökkel nagy ipari és mezőgazdaság fejlesztések mentek végbe az országba, amik a teljesítmény jelentős növekedését eredményezték. A Világbank 1982-89 között 20 állami fejlesztési programot segített, összesen 1.68 milliárd dollárral. Ezek a beruházások a kulcságazatok (gáz- és olajipar, villamos erőművek, közlekedés, mezőgazdaság, távközlés) fejlesztését szolgálták. Hiába kezdte az ország IMF hitel nélkül az évet, mégis megfigyelhetőek voltak olyan reformok, amiket korábban a Valutaalap követelt az országtól. Mint például az ár- és bérszabályozás kikerült a központi utasítás hatásköréből, a vállalati menedzsment megjelenése és a kétszintű bankrendszer kiépítésének kezdete. Az idő múlásával bebizonyosodott, hogy a terv nem lesz tartható, és a gazdaság újra hanyatlásnak indul. A fizetési mérleg újra passzívvá vált. A hiány 1985-ben 457 millió dollár, 1986-ban már 1419 millió dollár volt. A passzívum kialakulásának oka elsősorban az esedékessé vált törlesztések fizetési kényszere volt, amit az ország az életszínvonal növelése érdekében vett fel elsősorban az NSZK-tól, Japántól és Svájctól. A folyamat öngerjesztő volt. Minél inkább nőtt az ország passzívuma, annál kevesebb volt az esélye, hogy hitelt kapjunk a nemzetközi pénzüpiacról, pedig az adósság visszafizetéséhez újabb hitelekre volt szükség. Tehát a helyzet rémisztően hasonlított az 1982-es időkhöz. Ismét teljesen világossá vált, hogy a szocialista rendszer az utolsókat rúgja. Bebizonyosodott, hogy hamarosan eljön az idő, mikor a gazdaság hibái már nem korrigálhatók, hanem a teljes szerkezeti átalakítás válik szükségessé. A legfőbb probléma, ami egyben a legtöbb pénzt emésztette fel a teljes mértékben veszteséges vállalatok életben tartása volt. Illetve a megkezdett megaberuházások, amik teljes mértékben érthetetlenek és indokolatlanok voltak. Mint például a Bős-Nagymaros vízlépcső megépítése és a jamburgi szovjet kőolaj- és földgázkészletek kinyerésében való aktív részvétel, a Líbiában és Algériában folytatott építkezések és az Adria-kőolajvezeték fenntartása. 1987-re világossá vált, hogy az újabb IMF hitel elkerülhetetlen. A majdnem duplájára nőtt adósság miatt nem is mutatkozott más megoldás. Az ország, akárcsak 1982-ben, a fizetéseképtelenség

³⁴ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest

és a csőd szélén egyensúlyozott.³⁵ Figyelmeztetésekből nem volt hiány. Az IMF szakemberei folyamatosan küldték a jelentéseket a magyar vezetőségnek, hogy amennyiben nem változtatnak a gazdaságpolitikán újra a csőd szélére fog kerülni az ország. Azonban mivel nem volt élő szerződés Magyarország és az IMF között ennél többet a Valutaalap nem tehetett, a magyar vezetőség pedig fittyet hányt a figyelmeztetésekre. A vezetőségen belül is megerősödtek a reformerek, azonban Kádárnak még volt ereje a háttérbe szorítani őket. Az, hogy az ország ismét ebbe a helyzetbe jutott, elsősorban az eredményezte, hogy az egyre idősödő Kádár érezte, hogy nem sok van vissza uralmából, és nem akarta, hogy úgy emlékezzenek rá, mint a nép sanyargatójára. Ezért mindent elkövetett az életszínvonal emelése érdekében, ami viszont ezt a helyzetet eredményezte.

7. Egy új korszak kezdete, 1888-as és 1990-es készenléti hitel és a gazdasági rendszerváltás

A magyar politikai vezetőség, köztük Kádár János is belátta, hogy bizony változtatni kell. És itt nem csupán gazdasági változtatásokra kell gondolni, hanem politikai átalakításra is. Az ellenzék is egyre több szerephez jutott. Ezt bizonyította az 1986. októberében kiadott dolgozat, amely a Fordulat és reform címet viselte. Ezt a Pénzügykutató Intézet munkatársai, Antal László, Csillag István, Lengyel László és Matolcsy György alkották meg. 1987. tavaszára Bokros Lajos közreműködésével, elkészült egy megújított változata. Ebben a dokumentumban már olvasható a gazdaság szerkezeti átalakítása és politika rendszer átalakítására utaló részeket is találhatunk. Az IMF szakemberei szerint a dokumentum legfőbb erőssége az, hogy beismeri a hibákat és belátja, hogy nem elegendők a felületes, látszólagos megoldások, hanem komoly változtatásokat kell véghezvinni.³⁶ 1987. őszén megkezdődtek a tárgyalások a Nemzetközi Valutaalappal. Azonban most teljes más volt a felállás a tárgyalásokon, mint korábban. Az IMF eddig viszonylag engedékenynek, elnézőnek bizonyult a magyarokkal szemben. Azonban most kő keménynek bizonyultak. Világossá tették a magyarok számára, hogy nincs helye többet grandualizmusnak, gyökeres változásokat követelnek, amelyeket konkrét, számszerűsített, állomásponthoz kötött programban kérnek a magyaroktól. Ez azt a célt szolgálta, hogy a reformok ellenőrizhetőek legyenek és a magyarok ne tudják kimagyarázni mulasztásaikat, mint ahogyan azt eddig tették.

A magyaroknak nem volt más választásuk muszáj volt elfogadniuk a feltételeket. Ellenkező esetben beláthatatlan következményekkel kellett volna számolniuk. Marjai József

³⁵ Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013

³⁶ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest

miniszterelnök-helyettes 1988. február 10-én megküldte Magyarország szándéklevelét az IMF vezetőségének. A szándéklevél tartalmazza, hogy a magyar parlament elfogadott egy három éves reformprogramot, amihez a Nemzetközi Valutaalap segítségét kéri. A szándéklevél a további főbb, a gazdaság szerkezeti átalakítását szolgáló intézkedéseket tartalmazza:

1. A konvertibilis fizetési mérleg hiányának mérséklése 500 millió dollárra.
2. A kereslet-korlátozó és megtakarítás-ösztönző politikák keretében a hazai kereslet reálértéken való 1,25%-os csökkentése.
3. Kínálat-bővítő intézkedések és aktív árfolyam-politika révén 10,4 milliárd forintos költségvetési hiánycsökkentés (GDP 0,8%). A hiánycélt alacsonyabb adóterhek, és a szociális transzferek növelése mellett kívánja a kormány megvalósítani. Utóbbit a támogatások csökkentése érdekében.
4. A vállalati nyereségadó csökkentése, mely által okozott bevételkiesést (44 milliárd forint) az új, indirekt adókból származó előre kalkulált bevétel (110 milliárd forint) kompenzál.
5. Szigorú hitelezési politika, az adóreformból és az adminisztratív árszabályozás enyhítéséből származó inflációs nyomás enyhítésére. Ennek keretében:
6. A hitelezést magas kamatlábbal és rövid visszafizetési határidőkkel korlátozza az MNB.
7. A pénzügyi intézmények belföldi követeléseinek állománya nem haladhatja meg az 1,284.8 milliárd forintot, az állami intézményrendszer refinanszírozásának mértéke pedig nem lépheti túl a 390.6 milliárd forintot.
8. A bankrendszer számára nyújtott refinanszírozási hitelek kamata 11-16%-ra emelkedik.
9. A személyi kölcsönök kamatlába további 2%-kal 15-17%-ra emelkedik.
10. A nem-preferenciális banki lakáshitelek kamata 12-15%-ra emelkedik.
11. Hitelre vásárolható cikkek számának korlátozása, az előleg mértékének 30-50%-ra emelése.

12. Külső adósságteher csökkentése.
13. A teljes külső kötelezettség mértéke nem haladhatja meg a 16 milliárd dollárt konvertibilis valutában.
14. A rövid távú kötelezettségek nem haladhatják meg a 2.3 milliárd dollárt konvertibilis valutában.
15. A veszteséges vállalatok támogatásának csökkentése. A kompenzációs alap csökkentése 1,5 milliárd forintra. Az állami garanciák csökkentése vagy teljes megvonása, a bruttósítás okozta átmeneti likviditáshiány okán nyújtott segítség kivételével. Az ilyen jellegű állami garanciák teljes összege nem haladhatja meg a 600 millió forintot, és ezen hiteleket is a kedvezményezett vállalatoknak 1 éven belül vissza kell fizetnie.
16. Az árreform keretén belül első lépésként a fogyasztói árak 50%-ának a központi szabályozás alól való mentesítése, majd ennek folytatásaképpen 1989. január 1-jére a szabadáras termékek aránya 62,5% kell, hogy legyen.
17. Bérreform. A vállalatok bérköltsége továbbra is felülről korlátos marad, de az egyéni bérplafont eltörlik, a béreket szabadon, a teljesítmény, vagy a hozzáadott érték alapján lehet meghatározni.
18. A külkereskedelem liberalizálása. Minden vállalat jogot kap a szabad külkereskedelemre, ezzel megszűnik az állam külkereskedelmi monopóliuma. A kvóták az 1987-es szinten maradnak, de azokat csak átmeneti intézkedésként lehet alkalmazni, ha a külső egyensúly veszélyben forog.
19. A kétszintű bankrendszer továbbfejlesztése elsősorban a refinanszírozási politika terén. Cél a pénzügyi rendszer jobb ellenőrizhetősége és a kamatok rugalmasságának elősegítése.
20. Adó- és költségvetési reform. A társadalombiztosítási- és a nyugdíjreform előkészítése. A vállalkozási adó megszüntetése és az új adónemekbe való integrálása.

21. Tőkepiaci és kereskedelmi jogszabályok. Magánszemélyek számára lehetővé kell tenni a korlátolt felelősségű társaság vagy részvénytársaság alapítását.³⁷

Az említett kritériumok közül a kétszintű bankrendszer gondolata már korábban is felmerült. A Magyar Nemzeti Bankon kívül működött az országban több bank is. Kezdetben a Beruházási Bank, Országos Takarékpénztár és a Magyar Külkereskedelmi Bank. Azonban ekkor még nem nevezhettük kétszintűnek a bankrendszert, mert ezek a bankok mind a Magyar Nemzeti Bank alá voltak rendelve, nem rendelkeztek autonómiával. Az 1980-as évek elején megjelentek Magyarországon külföldi tulajdonban lévő bankok is, például a Citibank, CIB Bank, Unicbank. Ezzel azonban a bankrendszer továbbra is egyszintű maradt, mivel a vállalatok hitelezését továbbra is a jegybank végezte. 1987. január 1-gyel bekövetkezett a változás. A bankrendszer kétszintűvé alakult át. Az előbb említett bankok leváltak a jegybankról és átvették a kereskedelmi funkciókat.³⁸ Egy másik nagyon fontos intézkedés az adóreform bevezetése volt. Ez az általános forgalmi adó és a személyi jövedelemadó bevezetését jelentette. Ezek az új adónemek az államháztartás bevételeit növelték, azonban csökkentették az életszínvonalat. Magyarország ezzel az intézkedéssel átvette a nyugati típusú adórendszert. A legnagyobb lépést a nyugat felé azonban kétségtelenül az 1989. január 1-én hatályba lépett gazdasági társaságokról szóló törvény jelentette. Ez lehetővé tette az állami vállalatok gazdasági vállalattá való alakulását a külföldi tőke bevonását és a magánszemélyek számára is lehetővé vált a társaságalapítás. Emellett hatályba lépett a vegyesvállalati törvény is, ami a külföldi befektetéseket engedélyezte az országban. Ezek az intézkedések felgyorsították és megkönnyítették a privatizáció végbemenetelét.

1988. május 19-én Magyarország megkapta az újabb IMF hitelt, ami 265.35 millió SDR (350 millió dollár) nagyságrendű volt. Ezt az összeget az ország 12 hónapig, negyed évente részletekben hívhatta le. Azonban a hitel felvételével nem sikerült megoldani az ország problémáit. 1988-ban az infláció 15,5 százalékos volt, a gazdaság megtorpant és a beruházások is jóformán bedőltek. Az életszínvonal tovább csökkent, amivel együtt járt a fogyasztás visszaesése is. Az ország fizetési mérlege 1989-ben 1,4 milliárd dollár hiányt mutatott. A külső adósságok is csak tovább növekedtek. A forintot többször is le kellett

³⁷ Hungary – Staff Report for the 1987 Article IV. Consultation and Request for Stand-By Arrangement, 1988., [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://adlib.imf.org/digital_assets/wwwopac.ashx?command=getcontent&server=webdocs&value=EB/1988/EBS/92120.PDF

³⁸ Magyar Nemzeti Bank, Éves jelentés, 1989.

értékelni, először 5 majd 6 és végül 10 százalékkal.³⁹ A nehézségek háttérében az állt, hogy a Nemzetközi Valutaalap az érvényben lévő hitelszerződés utolsó negyed évi részét nem fizette ki, mert Magyarország nem tudta betartani a feltételeket. A költségvetés hiánya messze meghaladta az előírtakat, illetve a fizetési mérleg nyelve sem úgy billent, ahogy azt az IMF szakemberei látni szerették volna. Ezután következett Magyarország és az IMF kapcsolatának történetében a legkínosabb momentum. Németh Miklós miniszterelnök 1989. decemberében bejelentette, hogy a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyminisztérium 1982 óta – a csatlakozás első napja óta – hamis adatokat közölt a Nemzetközi Valutaalappal a külső adósságállományról, az államháztartás hiányáról és az államháztartás adósságáról. Ez természetesen nagy port kavart. Az IMF úgy büntette meg az országot, hogy 1990. márciusában egy összegben kellett visszafizetni 150 milli SDR-nek megfelelő összeget.⁴⁰

Magyarország az 1989-es évet is úgy zárta, hogy a fizetéseképtelenség szélén egyensúlyozott. Újból be kellett látni, hogy nem szabad szembefordulni a Nemzetközi Valutaalappal, hiszen ismét csak az ő segítségükre számíhattunk. A magyar vezetőség legfontosabb feladata újra az volt, hogy összeállítson egy szándéklevelet a következő hitelszerződéshez. Ennek érdekében az országgyűlés egy komoly megszorításokkal teli költségvetést fogadott el, amely 40 éve nem látott áremeléseket tartalmazott. A kormányprogram tartalmazta a további valutaleértékelést és a veszteséges vállalatok finanszírozásának feladását is. Mindezeket az intézkedéseket annak érdekében tették, hogy 1990. elején minél gyorsabban IMF hitelhez juthasson az ország.

A magyar vezetőségnek sikerült még időben megküldenie a szándéklevelet az IMF vezetőségének. A szándéklevél elsősorban a kormány éves programját hangsúlyozza ki. A szándéklevél legfontosabb pontjai a következők voltak:

1. A központi költségvetés hiánya nem haladhatja meg az 5,5 milliárd forintot. Ennek érdekében a költségvetési kiadások a GDP 5%-val való csökkentését kell megvalósítani. Ezt elsősorban a védelmi- és adminisztrációs kiadások, a fogyasztói támogatások (élelmiszer, közlekedés, háztartási energia) és a beruházási támogatások lefaragása, a lakbérek 35%-os emelése, valamint az 1985 előtt felvett kedvezményes lakáskölcsönöket terhelő adó bevezetése révén kell elérni.

³⁹ Mong Attila: Kádár hitele, Libri Kiadó, 2012, Budapest

⁴⁰ Kulín F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013

2. A konvertibilis fizetési mérleg hiánya nem haladhatja meg az 550 millió dollárt.
3. A rubelelszámolású exportot vissza kell fogni, annak támogatását és az arra vonatkozó engedélyeket jelentősen korlátozni kell.
4. Az állami intézményrendszer refinanszírozási keretét 719.5 milliárd forintban kell maximálni.
5. A belső pénzellátásnak 5 százalékponttal a GDP növekedési üteme mögött kell tartani. Az állami szektor terhére elsősorban a vállalkozások jussanak forrásokhoz.
6. A fizetési fegyelem erősítése a vállalati szektorban. A ki nem fizetett tételek a GDP 6%-át teszik ki. A helyzetet orvosolandó, a kereskedelmi bankok bevonásával gyorsítani kell a csődeljárásokon, a veszteséges vállalatok felszámolásán.
7. Az MNB refinanszírozási kamatlábainak növelése, a piaci kamatlábhoz való alkalmazkodása, a lakossági megtakarítások kamatlábának maximálása 26%-ban.⁴¹

A Nemzetközi Valutaalap és Magyarország között, 1990. március 14-én újra megállapodás született. Az ország - igaz az eddig legkisebb összegű kölcsönt kapta – életben tudott maradni és újra elkerülte a csőd. Az ország 159 millió SDR értékű összeget hívhatott le 12 hónapon át, negyedéves részletekben. Valószínűleg az IMF a bizonytalan politikai helyzet miatt nem adott nagyobb összegű kölcsönt hosszabb időre. Hiszen a hitel felvétele alig előzte meg az első szabad, demokratikus országgyűlési választást. Az Valutaalap kívárt, hogy milyen összetételű kormány kerül hatalomra, az immáron demokratikus Magyarországon. A választás után egyből megkezdődtek a tárgyalások a hitel kibővítéséről.

1990-ben tehát úgy nézett ki, hogy az ország rálépett a helyes útra és a nyugat felé veszi az irányt. Mind a politikai, mind pedig a gazdasági rendszerváltás sikeresen végbement. Talán megállapíthatjuk azt, hogy a Nemzetközi Valutaalap segítsége, noszogatója nélkül nem ment volna ilyen simán, egyszerűen és békésen az átmenet.

⁴¹ 1990: Hungary – Request for Stand-By Arrangement, [Megtekintve: 2014. 04. 02.], Megtekinthető: http://adlib.imf.org/digital_assets/wwwopac.ashx?command=getcontent&server=webdocs&value=EB/1990/EBS/87153.PDF

8. Magyarország és az IMF kapcsolata napjainkban - a 2008-as hiteltől a visszafizetésig

Miután Magyarország demokratizálódott, 1990-től a 2008-as gazdasági válságig három hitelt vett fel a Nemzetközi Valutaalaptól. Az első 1991-ben, ami az 1990-es hitel kibővítése volt. Ez egy három éves kibővített megállapodás volt, amit az ország a strukturális átalakulás okozta egyensúlyhiány miatt vett fel. Ezt még kiegészítette egy exportkiegyenlítő hitel is, amit a megrágult olajimport miatt igényelt az ország. A következő hitelt 1993-ban vette fel Magyarország. Ennek eredménye volt, hogy az ország fizetőképessége nem a szakadék szélén egyensúlyozott a devizatartalékok megnyugtató szinten álltak és az ország megítélése javult a nemzetközi pénzpiacon. 1996-ban újabb hitelt vett fel az ország az IMF-től. Ezt a hitelt egy újabb reformcsomag bevezetéséhez vették fel, hiszen a helyzet megint erőteljesen romlani kezdett. Az országnak nem sikerült kihevernie még az átalakulási válságot, a rendszerváltás nehézségeit. Ettől a hiteltől és az ezzel összekapcsolódó Bokros-csomagtól reméltek megoldást. Az IMF 1998-ig még figyelemmel kísérte a magyar eseményeket, tanácsokat, segítséget nyújtottak, majd 1998. és 2008. között egy IMF mentes időszak határozta meg az ország életét. A következő rész a 2008-as hitelfelvételt és a „nagy” visszafizetést kívánja bemutatni.

A válságokat általában nem lehet pontosan előre jelezni. Elég, ha az ember visszatekint 1929. október 24-ére. Az Egyesült Államok hitel- és túltermelési válságba került, és mint a világgazdaság központi főszereplője, magával rántotta az egész nyugati világot a világtörténelem egyik legmélyebb gazdasági tragédiájába.

2008 a nemzetközi pénzpiac egy újabb „fekete csütörtöke” volt. Ezt a válságot sem tudták pontosan előre beharangozni, ám a baljós szeleket már évekkel azelőtt érzékelték az amerikai jelzáloghitel-piacon, már 2007-ben jelentkezett a hiteltörlesztésre képtelen adósok problémája, ám a „nagyra fújt hitelbuborék kipukkadását” senki nem tudta megjósolni. A probléma gyökerei tehát már rég működtek egy hibásan működtetett rendszerben. 2008 szeptember 15-én a Lehman Brothers nevű pénzintézet összeomlott. Bejelentette a csődöt, ami a maga 639 Mrd. dolláros vagyonával és 613 Mrd. dolláros adósságával⁴², az első nagy bank hanyatlását eredményezte a nemzetközi világpiacon. A Lehman Brothers csődje felrobbantotta a gazdasági válság időzített bombáját. Rövidesen a nagy tőzsdék mutatói egyértelműen zuhanni kezdtek világszerte, a nemzetközi pénzpiac pedig befagyott, ami az

⁴² The collapse of Lehman Brothers, [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/6173145/The-collapse-of-Lehman-Brothers.html>

eladósodott országoknak, így többek között Magyarországnak is óriási gondot jelentett. Az IMF természetesen az események hatására aktivizálta magát, és bejelentette, hogy készen áll a hozzá folyamodó tagállamoknak pénzügyi segítséget nyújtani. A Valutaalap egyik közleménye is bizonyítja Magyarország kiszolgáltatott helyzetét, miszerint az ország szerepelt a világszervezet által felsorolt azon országok között, melyekre a 2008-as krízis súlyosan kihathat.⁴³

Magyarország gazdaságpolitikája a rendszerváltás utáni évtizedekben is követte, a Kádár-korszakban dogmatikusan komolyan vett életszínvonal-politikát. Tulajdonképpen arról volt szó, hogy az életszínvonal emelését továbbra is külső forrásokból finanszírozták, ami gazdasági szempontból a nem megtérülő befektetések közé sorolható. Ennek következtében a pénzügyi válság rémképként jelent meg Magyarország előtt, és 2008-ban a fizetéseképtelenség veszélyét vetítette az ország vezetői elé. A válság előtt már gondok adódtak a makrogazdasági mutatók szerint, ugyanis a gazdasági növekedés üteme lelassult 2007-ben, majd 2008-tól ez is visszaesést mutatott.⁴⁴ A helyzet súlyosságát tetézte, hogy az infláció emelkedni kezdett, csökkent a foglalkoztatottság és nőtt a munkanélküliség, és a bruttó államadósság az ország GDP-jének 80%-át tette ki.⁴⁵

Az ország elfogadta a Valutaalap segítségnyújtási szándékát. 2008. november 4-én Veres János pénzügyminiszter és Simor András, a MNB elnöke szándéklevelet küldött Dominique Strauss-Kahnnak, az IMF akkori vezérigazgatójának, melyben indokolta az ország kérését: „*A globális pénzügyi piacokon bekövetkezett események a magyarországi pénzügyi piaci feszültségek felerősödését eredményezték az elmúlt hetekben.*” Emellett kifejezte szándékát a válságra adott reakcióként: „*a kormány és a Magyar Nemzeti Bank átfogó stratégiát dolgozott ki, amelynek célja a makrogazdasági politika megerősítése és a pénzpiaci nyomás csökkentése.*” A kérés 10,5 Mrd. SDR (rekordméretű) készenléti kölcsönről szólt, melyet Magyarország 17 hónapos időtartamban kért a levélben. Három fő célkitűzésről számoltak be a Valutaalapnak, az esetlegesen nyújtott készenléti hitel felhasználását illetően:

1. „Az állam finanszírozási igényének csökkentése és a költségvetési egyensúly hosszú távú fenntarthatóságának javítása.”

⁴³ Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013, 61. o.

⁴⁴ 3.1.1. Bruttó hazai termék (GDP) (1960 -). KSH, [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qpt001.html

⁴⁵ Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013, 61. o.

2. „A hazai bankok megfelelő tőkeellátottságának és a belföldi pénzügyi piacok likviditásának fenntartása.”
3. „A bizalom megerősítése és a megfelelő külső finanszírozás biztosítása.”⁴⁶

A levélben megjelölték azokat az intézkedéseket, melyeket Magyarország kormánya kilátásba helyezett a hitelért cserébe.

1. Garantálták, hogy nem lesznek olyan intézkedések 2009-től kezdődően, melyek a bevételek csökkenését eredményeznék. Emellett 2009-ben nem hajtják végre az eltervezett adócsökkentéseket.
2. Előreláthatólag a kormány 2009-ben 3%-os inflációval, 2,5%-os GDP arányos államháztartási hiánnyal, 2%-os GDP növekedési ütemmel számol.
3. A kiadások mértékét 2%-kal fogják csökkenteni. Ehhez befagyasztják a béreket, a 13. havi fizetést eltörlik a közszférában, a nyugdíjrendszerben pedig csak a korkedvezményes nyugdíjasok 13. havi nyugdíját törlik el, a többi nyugdíjas legfeljebb 80 ezer forintot kaphat a 13. hónapban. További szándékos megszorításokat helyeztek kilátásba a szociális juttatások és az állami, minisztériumi kiadások terén is.
4. Kidolgozásra kerül egy bankrendszer-mentő csomag is, hisz a pénzintézetek stabilitását feltétlenül biztosítani kell.
5. Magyarország vállalja, hogy nem változtat az önrész mértékén az Európai Unió projektjeiben.⁴⁷

A kormány tevékenysége és a szándéklevélben említett ígéretei az IMF-nek nagy felháborodást váltottak ki. Az ország vezetésének ugyanis ebben a helyzetben több tényezőt szem előtt kellett volna tartani. Gazdasági elemzők szerint a pénzügyi világ érdekei nem sérthetik egy ország társadalmát olyan mértékben, mint ahogy azt az akkor éppen regnáló Bajnai-kormány tette az IMF-fel való gördülékenyebb tárgyalásokért. A pénzügyi segítségért ilyen mértékű megszorítások bevezetését egyenesen túlzásnak tartották, mely intézkedések

⁴⁶⁻⁴⁷ Magyar szándéknyilatkozat (2008), [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/A_jegybank/eu/A_jegybank/eu_imf/mnbhu_hitelmegallapodas/szandeknyilatkozat.pdf

csupán annak érdekében történtek, hogy a hitelezők bevételei biztosítva legyenek. Ennek áldozatai nem a politikai, gazdasági és pénzügyi vezetők lettek, hanem azok az állampolgárok, kiknek, a restriktio következtében, várhatóan nagymértékben romlik az életszínvonaluk. Botrány lett abból is, hogy a szándéklevél után kiderült, hogy Veres János és Simor András olyan döntések fogantatását garantálták, melyek az országgyűlés előtt még lezáratlanok voltak. A jóváhagyott intézkedésekről pedig egyenesen felelőtlen magatartásnak minősül egy pénzügyi világszervezetnek ígéretet adni. Továbbá az is sértette a magyar állampolgárok igazságérzetét, hogy a kormány elsősorban a bankok biztonságát tartja szem előtt, s az uniós projektekben való önrész fenntartása elsőbbséget élvez a szociálpolitikával szemben.⁴⁸

November 6-án a készenléti hitelről szóló megállapodás megszületett. Magyarország megkapta a kért összeget (pontosan 10,5375 Mrd. dollárt) a megszabott időre, ami ez esetben is a magyar kérésnek és érdekeknek megfelelően 17 hónap volt. A hitelt 8 részletben kellett visszafizetni, de a törlesztés megkezdéséig 2 év és 3 hónap türelmi időszakot engedtek meg a Valutaalpnál. Rövid időn belül Magyarország már le is vonta az első összeget, ami 4,215 Mrd. dollárt jelentett. A futamidő végéig tulajdonképpen a rendelkezésre álló teljes kölcsönből az ország csak körülbelül 7,64 Mrd. dollárt vett igénybe.⁴⁹

⁴⁸ Dr. Csáth M.: Miről szól az IMF-el való megállapodás? [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: <http://www.huncor.com/neolib/csathIMF.htm>

⁴⁹ Csáky Gy.: „IMF-hitelek Magyarországnak 1996-2008”. Pénzügyi Szemle 58. 94-108., 2013, [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2013/imf-hitelek-magyarorszag-nak-19962008/csakigy-2013-1.pdf>

**2. táblázat: Magyarország hitelfelvételei a nemzetközi Valutaalaptól, 1982–2012, millió SDR
(a 2012. május 31-i állapot szerint)**

<i>Híteltípus</i>	<i>Hitel-odaítélés időpontja</i>	<i>Utolsó részlet folyósításának időpontja</i>	<i>Odaítélt összeg, millió SDR</i>	<i>Lehívott összeg, millió SDR</i>
<i>Készletlenti hitel</i>	2008. november 6.	2010. október 5.	10 537,50	7 637,00
<i>Készletlenti hitel</i>	1996. március 15.	1998. február 14.	264,18	0,00
<i>Készletlenti hitel</i>	1993.szeptember 15.	1994. december 14.	340,0	56,70
<i>Kibővített hitelkeret</i>	1991. február 20.	1993. szeptember 13.	1 114,00	557,24
<i>Kiegyenlítő hitelkeret</i>	1991. január 16.	1991. január 16.	226,2	226,2
<i>Készletlenti hitel</i>	1990. március 14.	1991. február 19.	159,21	127,37
<i>Készletlenti hitel</i>	1988. május 6.	1989. május 6.	265,35	215,4
<i>Készletlenti hitel</i>	1984. január 13.	1985. január 12.	425,00	425,00
<i>Kiegyenlítő hitelkeret</i>	1982. december 15.	1983. december 15.	72,00	72,00
<i>Készletlenti hitel</i>	1982. december 8.	1984. január 8.	475,00	475,00

Forrás: Csáky Gy.: „IMF-hitelek Magyarországnak 1996-2008”. Pénzügyi Szemle 58. 94-108., 2013, [Megtekintve: 2014. 03. 30.].

2009-ben a megállapodás részletei a Bajnai-csomag keretében öltöttek testet Magyarországon. A restriktív politika alapján Bajnai Gordon terve az volt, hogy legalább 600 Mrd. forinttal faragja le a kiadásokat. A csomag célját három fő területre, csoportra bonthatjuk:

1. A juttatást nem csupán mérséklő, de akár megszüntető intézkedések (gázár- és távhőtámogatás, a szocpol és félszocpol, forintheles lakásvásárláshoz igénybevehető kamattámogatás)
2. A nyugdíjasokat és gyermekvállalókat érintő intézkedések (nyugdíjminimum befagyasztása; nyugdíjkorhatár emelése; szigorított felülvizsgálat rokkantnyugdíjazásnál; a GYED [mint a bruttó jövedelem 70%-a] a gyermek egyéves koráig jár [nem pedig kettő éves koráig] és ezután felváltja azt a fixösszegű GYES [harmincezer forintnál kevesebb])
3. Rövidtávú intézkedések (a MÁV állami támogatásának 30-50 milliárd forintos megkurtítása, a minisztériumi pénzek 10 milliárd forinton való zárolása, pár tízmilliárdos lefaragás az agrártámogatásokból)

Ezek a beavatkozó, erősen megszorító intézkedések az úgynevezett Gyurcsány-csomaggal mutatnak erős rokonságot.⁵⁰

A program itt is először ott vágott le a pénzekből, ahol a legkevésbé fáj, ahol a legkisebb volt az ellenállás. Ugyanakkor a megszorítások így is nagyok voltak. Bajnai Gordon miniszterelnök természetesen tudatában volt annak, hogy tetteivel végleg megpecsételte a kormány esélyeinek sorsát a következő választásokon. A politikai szférában amúgy is népszerűtlenné vált pártban tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy az immár erős ellenzék a Bajnai-csomag csak jobban megerősítheti, hiszen a bekövetkező változások rendkívül kedvezőtlenek voltak a társadalomban.⁵¹ Az a szempont, miszerint a kormány érezte a következő választásokon való vereség előszelét, némileg magyarázza, miért is döntöttek úgy, hogy ilyen ígéreteket tehetnek az IMF-nek, és miért is vezették be azokat. Az igazi veszély azonban az volt, hogy a nemzetközi kereskedelemtől és pénzügyi piactól erősen függő

⁵⁰ Ez Bajnai csomagja. Index, 2009. 03. 28., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/03/28/ez_bajnai_csomagja/

⁵¹ Vég M.: „Tényleg fájt, de lesz eredménye? Ma ért véget a Bajnai-korszak”. Világgazdaság Online, 2010. 05. 28., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/tenyleg-fajt-de-lesz-eredmenye-ma-veget-ert-a-bajnai-korszak-317310>

Magyarország megtapasztalhatja a válság mélyreható következményeit. A „segítő jobbra” ismét rákényszerült az ország.

A 2010-es választások valóban a baloldal vereségével végződtek. Bajnai Gordon azonban azt nyilatkozta, hogy bármennyire is fáj a „csomag”, az új kormány már egy „stabil költségvetést” és egy „növekedési pályára állt gazdaságot” vehet át. A „siralom völgyén” átmenve Magyarország olyan helyzetbe került, hogy az adósságcsapdából való kikerülésének esélyei csak növekedtek – állította a leköszönő miniszterelnök.⁵² A csomag megítélése tehát valóban nem egyszerű dolog. A Nemzetközi Valutaalap ugyanis mindig feltételekhez köti a készenléti hiteleket így a kormány részéről tényleg elkerülhetetlen volt a megszorítások bejelentése és bevezetése. De vajon megérte ennyire mélyen beavatkozni a társadalmi viszonyokba? Amit az embereknek egyszer már odaadtak, azt mindig nehéz visszavenni. Politikailag tehát a Bajnai-csomag megelőlegezte a kormányváltást.

2010-ben az Fidesz-KDNP- szövetség került hatalomra. Az új vezetés elítélte a volt kormány döntéseit. Többek között különösen bírálta az IMF-hitelfelvételt, mely alatt az ország további eladósítását interpretálta. 2013. augusztus 12-én azonban „megtörtént a csoda”, bejelentették, hogy az ország előtörlesztette a fennmaradó összes adósságát a Nemzetközi Valutaalappal szemben. A hiteltörlesztést a 2008-as megállapodás szerint legkésőbb 2014. III. negyedévében kellett volna törleszteni. A maradék hitelt, ami 1,9 milliárd SDR, euróban ez körülbelül 2,15 Mrd. Magyarország két részletben fizette volna ki: 2013-ra a terv 1,8 Mrd. euró visszautalása volt, további 300 millió eurót fizetett volna vissza az ország 2014. I. negyedévében, míg a még hátramaradt törlesztendő adósságot 2014. III. negyedévéig rendezte volna. A végtörlesztéshez szükséges összeget a magyar állam a hitel még fel nem használt részével, a 2013. február eleji dollárkötvényekből származó bevételekkel és a Prémium Euró Magyar Államkötvényből befolyó pénzzel fedezte az Államadósság Kezelő Központ (ÁKK).⁵³ További kötvények kibocsátására nem volt szükség. A megegyezéshez hűen három devizanemben, amerikai dollárban (1,7 Mrd.), euróban (570 millió) és angol fontban (255 millió) került kifizetésre a felvett kölcsön. A Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) adó- és pénzügyekért felelős államtitkára szerint Magyarország az elmúlt két évben képes volt a költségvetést a piacból befolyó tőkével finanszírozni, ami nagy teljesítmény. És

⁵² Vég M.: „Tényleg fáj, de lesz eredménye? Ma ért véget a Bajnai-korszak”. Világgazdaság Online, 2010. 05. 28., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/tenyleg-fajt-de-lesz-eredmenye-ma-veget-ert-a-bajnai-korszak-317310>

⁵³ Eljött a nagy nap: Ma megszabadultunk az IMF-től. Világgazdaság Online, 2013. 08. 12., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/eljott-a-nagy-nap-ma-megszabadultunk-az-imf-tol-409683>

minthogy az IMF a válságban levő országoknak fontos hitelnyújtója, bebizonyosodott, hogy az országnak költségvetés-finanszírozási oldalról nincs szüksége a Nemzetközi Valutaalapra. Amellett, hogy Magyarország ezzel láthatólag kikerült az adósságcsapdából és képessé vált állni a költségvetési terheket a piaci összegekből, más eredménye is volt az előtörlesztésnek. Azzal, hogy az állam idő előtt fizette vissza a tartozását, összesen 3,5 milliárd forintnyi kamatköltséget takarított meg.⁵⁴ Az ország tehát már valójában kész volt kilépni az IMF-adósok sorából és az önálló gazdaságpolitikát folytató országok közé visszazárkózni.

Bár az államadósság a GDP 79,7 százalékát tette ki 2013. III. negyedévében, az állam már régóta nem rendelkezett ilyen kevés pénzzel. A Magyar Nemzeti Bank jelentése alapján a harmadik negyedévben a nettó államadósság 284 milliárd forintot tett ki, ám a forint árfolyambeli gyengülése miatt 123 milliárddal nőtt a külső adósság. Az államháztartás nettó finanszírozási képessége ekkor a bruttó hazai össztermék -2,4 százaléka volt.⁵⁵

A politikai kommunikáció is érdekes volt a Valutaalap hitelének törlesztését illetően. Természetesen a jobb- és baloldal egymástól nagyon is eltérő véleményt alkotott. A kormánypárt szóvivője szerint az IMF-hitel felvételére Magyarország a „bukott baloldal” alkalmatlansága miatt kényszerült. (Finoman szólva állítható, hogy Zsigó Róbert kormánypárti szóvivőjének ez a kijelentése nem vette igazán figyelembe a 2008-as nemzetközi gazdasági eseményeket.) A korai törlesztés sikerességét Magyarország a magyar embereknek és az új kormány teljesítményének köszönheti. A Fidesz szerint tehát a kölcsön – amit a Gyurcsány-Bajnai kormányok vettek fel - utolsó fillérig való visszafizetése annak az egyértelmű bizonyítéka, hogy Magyarország egyedül is képes megállni a saját lábán, én nincs szüksége a Valutaalap „gyámfennhatóságára”, amely egyenesen kiszolgáltatottá tenné az országot.

Az ellenzéki Burány Sándor, az Magyar Szocialista Párt szóvivője abban fogalmazta meg kritikáját a kormány ezen lépésével kapcsolatban, hogy a visszafizetést nem kellett volna így „elsietni”. Véleménye szerint ha a megfelelő ütemezés szerint törlesztett volna az ország, akkor a költségvetés több mint tízmillió forintot nyerhetett volna. A kormány sikerpropagandája eltereli a közvélemény figyelmét arról, hogy míg kiegyenlítettük a hitelt, addig a mérleg másik oldalán újabb terhek keletkeztek: a magánnyugdíjakból származó pénz

⁵⁴ Eljött a nagy nap: Ma megszabadultunk az IMF-től. Világgazdaság Online, 2013. 08. 12., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/eljott-a-nagy-nap-ma-megszabadultunk-az-imf-tol-409683>

⁵⁵ 2008 óta nem volt ilyen kevés pénze a kormánynak az IMF-hitel visszafizetése miatt. Világgazdaság Online, 2013. 11. 18., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/2008-ota-nem-volt-ilyen-keves-penze-a-kormany-nak-az-imf-hitel-visszafizetese-miatt-416111>

felhasználása ellenére az államadósság kétezer milliárd forinttal nőtt a kormányváltás óta, a költségvetési hiány pedig hét hónap alatt meghaladta az egész évre tervezettet, ezenkívül a lakossági hitelállomány is 91 milliárd forinttal több lett.

A Jobbik mint a parlament másik nagy ellenzéki ereje csupán annyit mondott, hogy a törlesztés névjegye alatt semmi különös nem történt, csupán az a sajnos már bevett gyakorlat, hogy a hitelt egy másik hitellel törlesztették. Kijelentését a politikus azzal magyarázta, hogy a korábban dollárban kibocsátott államkötvényekből származó bevétel is része volt a végtörlesztési összegnek, tehát adósságot vett magára.⁵⁶

Magyarország ez idáig utoljára felvett IMF-hitelét látható módon mind egyértelmű körülmények, mind ellentmondásos politikai megnyilatkozások kísérték. A hitel-megállapodást és a végtörlesztést egyaránt nagy viták övezték. A Nemzetközi Valutaalap segítségével megmentette 2008-ban Magyarországot a fizetési képtelenségbe sodródástól, ami mindenképp jelentős lépés volt. A végtörlesztés helyességét illetően még mindig nincs teljesen lezárva a nagy vita, de az államadósság csökkenését tekintve ugyancsak mondhatunk pozitív következményeket.

⁵⁶ A valutaalap visszajelezte a magyar végtörlesztést. Magyar Hírlap Online, 2013. 08. 12., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.magyarhirlap.hu/a-valutaalap-visszajelezte-a-magyar-vegtorlesztest>

Konklúzió

Magyarország 1982 óta, a csatlakozás pillanatától fogva, tíz alkalommal vett fel hitelt a Nemzetközi Valutaalaptól. Ezekben a hitelekben az a közös, hogy minden esetben azt a célt szolgálták, hogy megmentse az országot a csődtől és a fizetéseképtelenségtől. A Nemzetközi Valutaalap komoly szerepet vállalt a magyarországi rendszerváltás békés végbemenetelében. Az IMF a szándéklevelek tartalmával, követeléseikkel, elvárásaikkal folyamatosan teremtettk elő a rendszerváltás feltételeit 1982 óta. Ez hatalmas előnyt jelentett a többi szovjet államhoz képest. Ezt az előnyt az szoríthatta háttérbe, hogy az ország adósságállománya folyamatosan a felhők felett járt. Azt kell, hogy mondjuk ezért is az IMF a felelős. Hiszen pont a Nemzetközi Valutaalap miatt volt Magyarország megítélése pozitív a nemzetközi pénzpiacon. Ezért tudott Magyarország folyamatosan új kölcsönöket felvenni. Azonban ez nem varrható teljes mértékben az IMF szakemberei nyakába, hiszen ők folyamatosan figyelmeztették a magyar vezetőséget, hogy nem lesz jó vége a folyamatos hitelfelvételnek. De nem volt más módja az életszínvonal növelésének vagy legalábbis szinten tartásának csak a külföldi hitelek felvétele. Kádár ugyanis ezzel szerezte meg hatalmának legitimációját és félt, ha nem tartja be ígéretét elveszíti a hatalmát. A rendszerváltásig az volt megfigyelhető, hogy a Nemzetközi Valutaalap elnézően, megengedően és szelíden viselkedett Magyarországgal. Azonban a rendszerváltást követően, miután a Szovjetunió összeomlott és megsemmisült ez a hozzáállás változott. Az IMF elkezdett diktálni, kő kemény feltételeket szabni és feladta az óvatosságot. A Valutaalap szakemberei növeltek a tempón és egyik napról a másikra alakították át a magyar gazdaság szerkezetét. Azonban ez az erőltetett tempójú átalakítás bizony jelentős károkat is okozott a magyar gazdaságba. Az országnak nem volt elég ideje felkészülni az új versenypiaci feltételekre. Ez azért következhetett be, mert IMF nem vette figyelembe az ország sajátos adottságait. Ha a Nemzetközi Valutaalap hatását kéne mérlegre tenni, nem lehetne egyértelműen kijelenteni, hogy pozitív vagy negatív hatások voltak ezek Magyarországra nézve. Azt kijelenthetjük, hogy az IMF segítsége nélkül az ország könnyen összeomolhatott volna. Azonban az további vizsgálódást érdemel, hogy az IMF által folytatott gazdaságpolitika mennyire volt kiváltó oka a magyar krízishelyzetek kialakulásának. Minden esetre lehet pozitívan és negatívan is érvelni a Nemzetközi Valutalappal szemben. Azonban feltehetően a pozitív oldalon sokkal több érvet tudnánk felhozni. Azt, hogy a Nemzetközi Valutaalapra egyáltalán nincs szüksége Magyarországnak, azonban teljes mértékben elvethetjük. Reméljük a tanulmány olvasását követően mindenki tisztábban fog látni ebben a kérdésben és könnyebben állást tud majd foglalni.

Forrásjegyzék

Felhasznált irodalom:

Fischer F.: A kétpólusú világ. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.

Honvári János: Egy meghiúsult magyarországi kísérlet. [Megtekintve: 2013. 03. 20.]

Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula Kiadó, Budapest, 2006.

Kulin F.: A Nemzetközi Valutaalap hatása a magyar gazdaságpolitikára (szakdolgozat), Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2013.

Lóránt K.: „A magyar gazdasági válság háttere. Ajánlások a megoldásra”: Magyar nemzetstratégia. Magyar Konzervatív Alapítvány, Püski Kiadó, Budapest, 2008

Mong Attila: Kádár Hitele, Libri Kiadó, Budapest, 2012.

Pölöskei Ferenc: 20. századi Magyar Történelem 1900-1994, Korona Kiadó, Budapest, 2008.

Romsics Ignác: Magyarország története, Akadémia Kiadó, Budapest, 2007.

Internetes források:

1990: Hungary – Request for Stand-By Arrangement, [Megtekintve: 2014. 04. 02.], Megtekinthető:

http://adlib.imf.org/digital_assets/wwwopac.ashx?command=getcontent&server=webdocs&value=EB/1990/EBS/87153.PDF

2008 óta nem volt ilyen kevés pénze a kormánynak az IMF-hitel visszafizetése miatt. Világgazdaság Online, 2013. 11. 18., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető:

<http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/2008-ota-nem-volt-ilyen-keves-penze-a-kormany-nak-az-imf-hitel-visszafizetese-miatt-416111>

3.1.1. Bruttó hazai termék (GDP) (1960 -). KSH, [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qpt001.html

A valutaalap visszajelezte a magyar végtörlesztést. Magyar Hírlap Online, 2013. 08. 12., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.magyarhirlap.hu/a-valutaalap-visszajelezte-a-magyar-vegtorlesztest>

Csáky Gy.: „IMF-hitelek Magyarországnak 1996-2008”. Pénzügyi Szemle 58. 94-108., 2013, [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2013/imf-hitelek-magyarorszag-nak-19962008/csakigy-2013-1.pdf>

Dr. Csáth M.: Miről szól az IMF-el való megállapodás? [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: <http://www.huncor.com/neolib/csathIMF.htm>

Eljött a nagy nap: Ma megszabadultunk az IMF-től. Világ gazdaság Online, 2013. 08. 12., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/eljott-a-nagy-nap-ma-megszabadultunk-az-imf-tol-409683>

Ez Bajnai csomagja. Index, 2009. 03. 28., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/03/28/ez_bajnai_csomagja/

Hungary – Staff Report for the 1987 Article IV. Consultation and Request for Stand-By Arrangement, 1988., [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://adlib.imf.org/digital_assets/wwwopac.ashx?command=getcontent&server=webdocs&value=EB/1988/EBS/92120.PDF

Magyar szándéknyilatkozat (2008), [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/A_jegybank/eu/A_jegybank/eu_imf/mnbhu_hitelmegallapodas/szandeknyilatkozat.pdf

Szász Sándor a washingtoni magyar követség gazdasági tanácsadójának jelentései és feljegyzések a Nemzetközi Pénzügyi Alapba és az Újjáépítési és Fejlesztési Bankba való belépés ügyében (1946-1947), [Megtekintve: 2014.03.07.], Megtekinthető: http://archivnet.hu/gazdasag/magyarorszag_csatlakozasa_az_imfhez_es_a_vilagbankhoz_i_r_esz.html?oldal=2

The collapse of Lehman Brothers, [Megtekintve: 2014. 03. 28.], Megtekinthető: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/6173145/The-collapse-of-Lehman-Brothers.html>

Vég M.: „Tényleg fájt, de lesz eredménye? Ma ért véget a Bajnai-korszak”. Világ gazdaság Online, 2010. 05. 28., [Megtekintve: 2014. 03. 30.], Megtekinthető: <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/tenyleg-fajt-de-lesz-eredmenye-ma-veget-ert-a-bajnai-korszak-317310>